

MITEN TOIMIA, KUN HUOLI LAPSESTA HERÄÄ?

Opas varhaiskasvatuksen työntekijöille

LAB-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosionomi AMK
Sosiaalipedagoginen varhais- ja
nuorisokasvatus
Kevät 2020
Jenna Kelonen
Sara Aropaasi
Tero Huuskonen

Tekijä(t) Aropaasi, Sara Huuskonen, Tero Kelonen, Jenna	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 56 sivua + 3 liitesivua	Valmistumisaika Kevät 2020
Työn nimi Miten toimia, kun huoli lapsesta herää Opas varhaiskasvatuksen työntekijöille		
Tutkinto Sosionomi (AMK)		
Tiivistelmä <p>Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena oli tehdä opas varhaiskasvatuksen työntekijöille siitä, miten toimia, kun huoli lapsesta herää. Opinnäytetyön tarkoituksena oli lisätä varhaiskasvattajien tietoa siitä, kuinka toimia ennen lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Pilke Onnimannin kanssa.</p> <p>Oppaaseen sisällytettiin huolen ja huolen puheeksioton määritelmät. Havainnollistaviksi apukeinoiksi laadittiin huolen vyöhykkeistö sekä huolen arviointitaulukko. Oppaan avulla pyrittiin lisäämään varhaiskasvattajien tietoa, miten heidän tulee toimia huolen heräessä sekä madaltaa kynnystä ottaa huoli puheeksi huoltajien kanssa.</p> <p>Oppaan sekä opinnäytetyön teorian laatimisessa on hyödynnetty puheeksiottamisen menetelmää, sosiaalialan kirjallisuutta, artikkeleita sekä Onnimannin työntekijöille teetetyt kyselyn vastauksia. Teoriassa keskitytään varhaiskasvatukseen ennaltaehkäisevänä lastensuojeluna sekä huolen puheeksiottoon.</p> <p>Onnimannin työntekijöille teetetyt kyselyn vastauksissa esiintyi paljon hajontaa. Kävi ilmi, että alle puolet vastanneista koki täysin tietävänsä miten toimia, kun huoli lapsesta herää. Vastauksista ilmeni selkeää tarve päiväkodin sisäisten toimintamallien yhtenäistämiseksi ja lisäkoulutukselle. Työntekijöiden tietoa huolen puheeksiotosta lisäämällä voidaan vähentää heidän kokemaansa epävarmuutta. Työntekijät toivoivat oppaalta tietoa, miten toimia, kun huoli lapsesta herää, apua huolen puheeksiottamiseen, sekä viranomaisten yhteystietoja. Esiin nousi myös toive tiiviimmästä yhteistyöstä lastensuojelun viranomaisten kanssa.</p>		
Asiasanat varhaiskasvatus, lastensuojelu, huolen puheeksiotto, huoli		

Abstract

Author(s) Aropaasi, Sara Huuskonen, Tero Kelonen, Jenna	Type of publication Bachelor's thesis	Published Spring 2020
	Number of pages 56 pages + 3 p. of app.	
Title of publication How to act when worried about a child's well-being A guide for early childhood education worker		
Name of Degree Bachelor of Social Services		
Abstract <p>The aim of the thesis was to make a guide for early childhood education workers on how to act when you are worried about child's well-being. The purpose of the thesis was to increase the knowledge of early childhood workers on how to act before making a child welfare notification. This thesis was carried out in collaboration with Pilke Onnimanni.</p> <p>The thesis was functional which resulted in a guide for early childhood workers on how to act when worried about a child's well-being. The definitions of concern and the method of speaking about concern were included in the guide. Zones of professional's worry about the child's situation and concerns assessment table were created as illustrative tools. The aim of the guide was to increase early childhood educator's knowledge on how to act when they get worried, as well as to make it easier to speak about their concerns with guardians.</p> <p>In preparing the guide and the theoretical part of the thesis, the method of speaking, professional literature from the social field, articles and the survey responses from the employees of Onnimanni have been utilized. The theoretical framework focuses on early development as a preventive child welfare as well as the method of speaking.</p> <p>There was a lot of dispersion in the responses of the survey. It turned out that less than half of the respondents felt completely aware of how to act when worried about a child's well-being. The responses revealed a clear need for harmonization of the kindergarten's internal operating models and further training. By increasing the knowledge of employees about the method of speaking their uncertainty can be reduced. The employees hoped that the guide would include instructions on how to act when worried about a child's well-being, advice on the method for taking up concerns as well as contact details of the authorities. There was also a desire for closer co-operation with child welfare authorities.</p>		
Keywords early childhood education, child welfare, method of speaking, concern		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	2
2.1	Toimeksiantaja	2
2.2	Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus	2
3	VARHAISKASVATUS ENNALTAEHKÄISEVÄNÄ LASTENSUOJELUNA	3
3.1	Mitä varhaiskasvatus on	3
3.2	Lapsen edun ensisijaisuus.....	5
3.3	Perheiden kanssa tehtävä yhteistyö varhaiskasvatuksessa	7
3.4	Moniammatillinen yhteistyö osana varhaiskasvatusta	10
3.5	Lastensuojelun yhteiskunnallinen rooli perheiden tukena	12
3.6	Ennaltaehkäisevä lastensuojelu varhaiskasvatuksessa	15
3.7	Avohuollon tukitoimet.....	18
4	HUOLEN PUHEEKSIOTTO	21
4.1	Huolen herääminen.....	21
4.2	Havainnointi ja dokumentointi.....	24
4.3	Huolen vyöhykkeistö.....	27
4.4	Huolen puheeksiottamisen menetelmä	28
4.5	Lastensuojeluilmoituksen tekeminen.....	32
4.6	Salassapitovelvollisuus	33
5	OPAS, MITEN TOIMIA, KUN HUOLI LAPSESTA HERÄÄ.....	35
5.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	35
5.2	Kyselyn tulokset	36
5.3	Oppaan sisältö ja visuaalisuus	42
5.4	Oppaan hyödynnettävyys ja jatkokehittäminen	43
6	YHTEENVETO	45
6.1	Pohdinta	45
6.2	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	46
	LÄHTEET.....	48
	LIITTEET.....	57

1 JOHDANTO

Vuosittain varhaiskasvatus tavoittaa valtavan määrän lapsia ja perheitä. Vuonna 2018 varhaiskasvatukseen osallistui 252 216 lasta. (THL 2019.) Varhaiskasvattajien olennainen osa työtä on puuttua huolta herättäviin asioihin, joita he kohtaavat arjessa lasten ja perheiden kanssa työskenneltäessä. Huoli on intuitiivinen tunne, joka syntyy tekemiemme havaintojen ja olemassa olevan tiedon pohjalta. Huolen heräämiseen on syytä suhtautua vakavasti ja tarttua toimeen heti. On tärkeää pohtia, miksi huoli lapsesta on herännyt, kuinka suuri huoli on kyseessä ja millaiset voimavarat itsellä on auttaakseen lasta sekä perhettä. Varhainen puuttuminen ja huolen puheeksiottaminen ovat ennakoivaa työtä, jolla pyritään välttämään tilanteen ajautuminen pahemmaksi sekä ennaltaehkäisemään lastensuojelullista tarvetta. (Eriksson & Arnkil 2012, 7-8, 20-24.)

Varhaiskasvatuksen työntekijät kamppailevat jatkuvasti arjessaan siitä, toimivatko he oikein lain sekä voimassa olevien ohjeistuksien puitteissa. Vastuu ja valta herättävät monia kysymyksiä, eikä niihin tunnu löytyvän yhtä oikeaa vastausta. Pelko virkavirheestä saattaa painaa takaraivossa samalla, kun herää huoli lapsesta. Moni varhaiskasvattaja pohtii, kuinka tulisi toimia, että menettelee tilanteessa oikein. (Mahkonen 2013, 18-23.)

Opinnäytetyön tekijöiden aikaisempi työkokemus lastensuojelukentältä herätti kiinnostuksen opinnäytetyön aiheeseen. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Pilke Musiikkipäiväkoti Onnimannin kanssa. Toimeksiantaja toivoi henkilökunnalle selkeää ohjeistusta oikeista toimista huolen herättyä, ennen lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Opinnäytetyön teoriaosuudessa avataan varhaiskasvatuksen keskeisiä termejä sekä huolen puheeksiottoa. Henkilökohtaisen kiinnostuksen sekä päiväkodilta nousseiden toiveiden pohjalta opinnäytetyön tuotokseksi valikoitui opas, miten toimia, kun huoli lapsesta herää. Opas on tarkoitettu työvälineeksi päiväkodin henkilökunnan arkeen. Oppaaseen on koottu huolen arvioimista ja puheeksiottamista helpottavia ohjeita. Oppaan tuli olla tiivis tietopaketti, jotta se sulautuu päiväkodin kiireiseen arkirytmiiin.

Varhaiskasvattajilla on lainmukainen velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus, kun huoli lapsesta herää (Lastensuojelulaki 417/2007, §25). Päiväkodin kiireisessä arjessa asiat, kuten havainnointi ja dokumentointi, kuitenkin helposti hukkuvat kiireen alle, mikä vaikeuttaa lastensuojelullisen huolen havaitsemista. Henkilökunnan kokemuksia omasta osaamisesta kartoitettiin päiväkodilla toteutetun kyselyn avulla. Kyselystä saatujen vastausten sekä tieteellisen kirjallisuuden pohjalta syntyi opinnäytetyön tuotoksen sisältö.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Toimeksiantaja

Pilke Päiväkodit Oy on suomalaisomistuksessa oleva varhaiskasvatuspalveluita tarjoava yritys. Yrityksen pääomistaja on Korona Investin hallinnoima Palvelurahasto I Ky. Pääsijoittajina toimivat Jenny ja Antti Wihurin rahasto sekä Suomen kulttuurirahasto. Pilkkeeseen on sijoittanut myös yksityisiä sijoittajia. Pilkkeen päiväkoteja on ympäri Suomea 141 kappaletta ja ne työllistävät yhteensä noin 1900 työntekijää. Päiväkotien lisäksi Pilke päiväkodit Oy tarjoaa perusopetuksen iltapäivätoimintaa yhteensä 24 koululla. Pilkkeelle on myönnetty Avainlippu-tunnus Suomalaisen Työn Liiton puolesta osoituksena Suomessa tuotetulle ja Suomessa työllistävälle palvelulle. Pilke päiväkodit Oy:n painottamia arvoja ovat turvallisuus, suvaitsevaisuus, myönteisyys, osallisuus ja innovatiivisuus. He painottavat niin lasten kuin aikuistenkin luovuuteen. (Pilke 2020a.)

Toimeksiantajana opinnäytetyössämme toimii Pilke Onnimanni, joka avasi ovensa Lahden Ahtialassa tammikuussa 2016. Onnimanni on painottunut musiikkikasvatukseen. Musiikkikasvatuksen tarkoitus on tukea varhaiskasvatusta musiikin avulla liikkuen, laulaen ja leikkien. Päiväkoti on 75-asiakaspaikkinen, ja siinä toimii neljä ryhmää: kaksi alle kolmevuotiaiden ja kaksi yli kolmivuotiaiden ryhmää. Onnimannissa järjestetään myös esiopetusta. Onnimanni on saanut tunnustusta vuonna 2018, kun se valittiin Suomen parhaaksi yli 50-paikkaiseksi päiväkodiksi. Päiväkodin suositteluindeksi oli huikea 92. Tutkimuksen oli laatinut Suomen Paras Päiväkoti. (Pilke 2020b.)

2.2 Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus

Opinnäytetyön tavoitteena on tehdä opas varhaiskasvatuksen työntekijöille, miten toimia, kun huoli lapsesta herää.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on lisätä varhaiskasvattajien tietoa siitä, kuinka toimia ennen lastensuojeluilmoituksen tekemistä.

3 VARHAISKASVATUS ENNALTAEHKÄISEVÄNÄ LASTENSUOJELUNA

3.1 Mitä varhaiskasvatus on

Suomessa noudatetaan hyvinvointivaltioiden mallia, jossa yhteiskunta näyttelee isoa roolia lasten ja nuorten elämässä. Yhteiskunnan tulee turvata lasten ja nuorten toimeentulo sekä mahdollistaa hoito, kasvatus ja opetus kaikille lapsille. Niin päivähoidon, koulutuksen kuin terveystalvelujenkin saatavuus ja laatu ovat yhteiskunnan harteilla. Tämä ei silti poista huoltajien vastuuta ja velvollisuutta lapsen hyvinvoinnin turvaamisesta. (Salmi, Lammi-Taskula & Sauli 2012, 39.)

Varhaiskasvatus lasketaan osaksi suomalaista koulutusjärjestelmää, joka toimii merkittävänä tukipilarina lasten kasvussa ja kehityksessä. Varhaiskasvatusta ohjaa varhaiskasvatustalaki (540/2018) sekä Opetushallituksen antama virallinen velvoite siitä, miten varhaiskasvatusta järjestetään ja miten sekä paikalliset että lasten henkilökohtaiset varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on rakennettu varhaiskasvatustalain ympärille. Siinä määritellään varhaiskasvatuksen tavoitteita, lapsen oikeuksia kasvuun ja kehitykseen sekä varhaiskasvatuksen sisältöä. Esiopetus kuuluu niin ikään varhaiskasvatukseen, vaikka sitä ohjaavat perusopetustalaki (628/1998) sekä perusopetusasetus (852/1998). (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 7-8.)

Varhaiskasvatuksella on tärkeä rooli edistää lasten osallisuutta, ennaltaehkäistä syrjäytymistä sekä tukea huoltajia kasvatustyössä. Varhaiskasvatuksella annetaan huoltajille mahdollisuus osallistua kouluun tai työelämään. Kunnat ovat veloitettuja järjestämään varhaiskasvatusta vastaamaan kunnan asukkaiden tarpeita. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 14.) Varhaiskasvatus voi olla toimintamuodoiltaan päiväkotitoimintaa, perhepäivähoitoa tai avointa varhaiskasvatusta (Varhaiskasvatustalaki 540/2018, 1§).

Euroopan Unioni on listannut ET 2020 -ohjelmassaan tavoitteeksi, että jokaisessa jäsenmaassa ainakin 95 prosenttia neljävuotiaista ja sitä vanhemmista lapsista tulisi osallistua varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatuksen rooli luoda perustaa myöhemmälle menestykselle elämässä on merkittävä. Laadukkaan varhaiskasvatuksen vaikutukset nähdään linkittyvän myös myöhempään kouluttautumiseen, hyvinvointiin ja sosiaaliseen integraatioon. Etenkin huono-osaisten perheiden lapset pitäisi saada varhaiskasvatuksen piiriin. Laadukas varhaiskasvatus nähdään hyvänä sijoituksena tulevaisuutta ajatellen. (European Commission 2020.) Vuonna 2018 Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) mukaan Suomen väestön 1-6- vuotiaista lapsista osallistui noin 74 prosenttia varhaiskasvatukseen, mikä tarkoittaa 252 216 lasta. Samana vuonna neljävuotiaista lapsista osallistui varhaiskasvatukseen 85 prosenttia ja viisivuotiaista lapsista 88,6 prosenttia. (THL 2019.)

Vuonna 2019 Suomi sai kritiikkiä Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön (OECD) koulutusjohtajalta Schleicheriltä, ettei varhaiskasvatukseen osallistuvien 3-5 vuotiaiden lasten määrä ole juuri kasvanut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Vertaillaessa muiden OECD-maiden keskiarvoon Suomi laahaa merkittävästi jäljessä. Monet tärkeät taidot kehittyvät jo varhaisessa lapsuudessa, jolloin päivähoiton merkitys korostuu. (Schleicher 2019, Pölösen 2019 mukaan.)

Varhaiskasvatus on lasten hoitoa ja kasvatusta. Varhaiskasvatussuunnitelman mukaan hoidon perusta on lapsen fyysisiin ja psyykkisiin perustarpeisiin vastaamista. Hoidolla pyritään vahvistamaan lapsen kokemusta itsestä arvokkaana ja tärkeänä ihmisenä. Ihmisen perustarpeisiin kuuluva kosketus, läheisyys, positiivinen vuorovaikutussuhde ja kuulluksi tuleminen ovat varhaiskasvatuksessa järjestettävän hoidon kulmakiviä. Hoidossa muodostuvat arjen rutiinit, jotka ovat lapselle tärkeitä kasvatusta ja opetustilanteita. Sosiaaliset suhteet, normit sekä itsestä huolehtimisen taidot ovat merkityksellisiä varhaiskasvatuksesta tulevia oppeja. Varhaiskasvatussuunnitelman mukaan kasvatusta määritellään toimintana, jolla siirretään arvot, tavat ja kulttuuri sukupolvelta toiselle. Kasvatuksella pyritään tukemaan lapsia yksilöiksi, jotka kykenevät muodostamaan oman mielipiteen ja tarkastelemaan kriittisesti ympärillä tapahtuvia asioita. Kasvatuksella tuetaan myös lapsen kehitystä niin, että he kykenevät ymmärtämään syy-seuraussuhteen merkityksen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 23.)

Varhaiskasvatuksen rooli on siis tärkeä pienten lasten elämässä. Lasten kasvun, hyvinvoinnin, kehittymisen sekä oppimisen edistämisen lisäksi varhaiskasvatuksella on suuri vastuu toteuttaa varhaiskasvatusta lasten ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia kunnioittaen. Jokaisen varhaiskasvatusta toteuttavan henkilön tulisi tuntee edellä mainitut oikeudet hyvin. Ihmisoikeuksien, sekä perusoikeuksien on tarkoitus taata jokaiselle turvattuina oikeuksia. Nämä oikeudet kuuluvat kaikille ihmisille ikään, sukupuoleen tai rotuun katsomatta. (Heinonen, Iivonen, Korhonen, Lahtinen, Muuronen, Semi & Siimes 2016, 142-153.) Lapsien oikeuksia turvataan lisäksi vain lapsille tarkoitettujen oikeuksien sopimuksella. Tässä sopimuksessa lapsi määritellään alle 18-vuotiaana. Lasten oikeudet ovat syntyneet inhimillisistä perustarpeista. (Yleissopimus lasten oikeuksista 60/1991.) Kansainvälisesti tarkasteltuna varhaiskasvatus mielletään ryhmässä toteutettavaksi opetus- ja kasvatustoiminnaksi, joka on tavoitteellista ja sitä toteuttaa siihen koulutettu henkilö. Varhaiskasvatusta voidaan järjestää muuallakin kuin päiväkodissa, mutta sen sisällöllä on suuret erot. Päiväkodissa järjestetään pedagogista, suunnitelmallista ja tavoitteellista varhaiskasvatusta. (Heinonen ym. 2016, 25-36.) Päiväkodeissa järjestettävä varhaiskasvatus on toimintamuodoista yleisin (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 19).

Varhaiskasvatus koostuu erilaisista elämyksistä sekä ikään sopivasta levosta, musiikki-, taide-, liikunta-, ilmaisutaide-, kuvataide-, tanssi-, kulttuuri- ja kirjallisuuskasvatuksesta. Erilaiset elämykset ja juhlat kuuluvat myös osaksi varhaiskasvatusta. Jokaiselle lapselle suunnitellaan yhdessä huoltajien ja lapsen kanssa henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. Varhaiskasvatussuunnitelman avulla seurataan lapsen kasvua, kehitystä ja tuen tarpeita sekä jo olemassa olevia tukitoimia. (Heinonen ym. 2016, 15-17.) Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa ohjaa lapsen etu. Suunnitelmaan tulee kirjata lapsen kiinnostuksen kohteita, vahvuuksia, mahdolliset tuen tarpeet, kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tavoitteet sekä keinot, joilla niitä tuetaan. Lapselle asetetut tavoitteet tulee huomioida suunniteltaessa sekä toteuttaessa toimintaa koko lapsiryhmälle. Varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitetään tarpeen vaatiessa, mutta vähintään kerran vuodessa. Päivityksen yhteydessä arvioidaan uudelleen tuen tarvetta, nykyisen tuen riittävyttä ja sitä, kuinka asetetut tavoitteet ovat toteutuneet. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 9-11.)

Varhaiskasvatuslaki (540/2018, 3§) määrittelee yhdeksi varhaiskasvatuksen tavoitteeksi tukea vanhempia tai huoltajia taatakseen lapselle tasapainoisen ja turvallisen kasvuympäristön sekä mahdollisuuden kasvaa ja kehittyä. Päiväkodin tehtävänä on tarjota lapselle turvalliset ihmissuhteet, oikeanlainen kasvuympäristö sekä monipuolista toimintaa lapsen kehitystaso huomioiden. Päiväkodilla on suuri rooli ennaltaehkäisevässä lastensuojelussa, sekä osana lasten suojelua. (Taskinen 2012, 40.) Lasten suojelun ja lastensuojelun ero on tässä työssä se, että lasten suojelu kuuluu kaikille aikuisille ja lastensuojelu on puolestaan lastensuojelulain mukaan tehtävää työtä (Varhaisen tuen käsikirja 2012, 7). Varhaiskasvatuslain (540/2018, 7§) mukaan varhaiskasvatusta järjestävän tahon on työskenneltävä yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia järjestävien tahojen kanssa tukeakseen lapsen kasvua ja kehitystä. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi lastensuojelua, neuvolaa tai muuta terveydenhuoltoa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 34-35).

3.2 Lapsen edun ensisijaisuus

Lastensuojelullisesta näkökulmasta tarkasteltuna lapsen etu ei ole kovin täsmällinen käsite. Lapsen etu on monimerkityksellinen, ja siinä on paljon tulkinnan varaa, vaikka lasten oikeuksien sopimuksessa tulkinnan varaa ei ole lainkaan. (Heinonen 2014.) Lapsen etua voidaan tarkastella kolmiosaisena käsitteenä – oikeus, periaate ja menettelytapa. Lapsen edun arvioiminen ja sen ensisijainen huomioon ottaminen on lapsen oikeus niin lastensuojelussa, kuin varhaiskasvatuksessa. Tätä oikeutta tulee noudattaa aina, kun tehdään lasta, lapsiryhmää tai yleinen lapsia koskeva päätös. Toinen osa on tulkintaperiaate. Aina tulee valita sellainen päätös, joka tukee parhaiten lasta, hänen hyvinvointiansa ja kasvua huolimatta siitä, monellako tapaa lakia olisi voinut tulkita. Kolmas on menettelysääntö, jota

tulee noudattaa aina tehdessään sellaisia päätöksiä, jotka koskevat yhtä tai useampaa lasta. Päätöksenteossa tulee olla punnittuna sekä päätöksen positiiviset että negatiiviset vaikutukset lapseen tai lapsiin, joita uusi päätös koskee. Päätökseen tulee perustella se, mikä on katsottu lapsen eduksi. Periaate lapsen edusta koskee jokaista lapsiin kohdistuvaa päätöstä. (Heinonen ym. 2016, 165-168.) Lapsen etu ei koskaan perustu mielipiteeseen, vaan se pohjautuu aina lakiin (Livonen 2016).

Varhaislapsuudella tarkoitetaan aikaa, jolloin ihminen on alle 8-vuotias. Varhaislapsuudessa ihminen on riippuvuussuhteessa muihin ihmisiin nähden. Tämä on yksi syistä, miksi lasten oikeuksien ja edun toteutuminen on aina aikuisten vastuulla. Etenkin lapsen perheellä sekä muilla lapsen elämässä osallisena olevilla aikuisilla on suuri merkitys oikeuksien toteutumisessa. (Heinonen ym. 2016, 149-151.) Lapsen edun arvioimisessa onkin merkittävä ongelma siinä, että lapsi ei itse päättä omaa etuaan, vaan sen tekee joku toinen. Tämän vuoksi tärkeä osa lapsen etua ja sen määritelmää on lapsen osallisuus. Etenkin lastensuojelullisesta näkökulmasta tarkasteltuna lapsella on oikeus tuoda ilmi oma näkemys omaan tilanteeseen ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden. On lapsen edun mukaista, että hän saa osallistua itse oman edun arviointiin. (Perttula 2014, 21-22.) Lapsen eduksi katsotaan se, että hänen kokonaisvaltainen hyvinvointinsa otetaan huomioon. Tasa-arvon ja lapsen osallisuuden edistäminen on myös varhaiskasvatuksen keskeinen tehtävä. Lapsen oikeuden leikkiin, kulttuuriin ja vapaa-aikaan tulee toteutua. Lasten oikeuksilla pyritään paitsi turvaamaan lapsen kasvua vauvasta aikuisuuteen, mutta myös mahdollistaa parhaat edellytykset lapsen tämänhetkiseen tilanteeseen. (Heinonen ym. 2016, 149-151.)

Livosen mukaan lapsen etua käytetään käsitteenä usein, tietämättä mikä on todellisuudessa lapsen etu (Livonen 2016). Huoltajan tehtävä on huolehtia oman lapsen edun toteutumisesta, mutta valitettavan usein tätä tehtävää laiminlyödään. Kun huoltajat eivät kykene arvioimaan lapsen etua, joutuu lastensuojelu paikkaamaan tätä tilannetta ja ottamaan vastuuta lapsen edun arvioimisesta. Kuten huoltajat, niin lastensuojelukin tekee joskus virhearvioiteja. Joskus mikään ratkaisu ei tunnu ajavan lapsen etua, ja kaikki tuntuvat toistaan huonommilta ratkaisuilta. Tällöin on kyettävä erottelemaan vähiten huono ratkaisu lapsen kannalta. Lapsen edun käsitettä tulisi tarkentaa ja konkretisoida, mitä lapsen etu tarkoittaa lastensuojelullisessa päätöksenteossa ja sen suunnittelussa, jotta se ei olisi niin avonainen käsite. (Heinonen 2014.) Lapsen edun arvioimisesta tekee myös hankalaa se, että lapset ovat yhtä lailla yksilöitä niin kuin aikuisetkin. Lapsilla on erilaisia tarpeita iän, kulttuurin, taustan, tai tämänhetkisen elämäntilanteen mukaan, joten yhden lapsen etu voi olla eri kuin toisen lapsen etu. (Perttula 2014, 1.)

Suunniteltaessa varhaiskasvatusta ja tehdessä varhaiskasvatukseen liittyviä asetuksia ja päätöksiä, tulee niiden olla lasten oikeuksien sopimuksen, ihmisoikeussopimuksen ja perusoikeuksien mukaisia. Varhaiskasvatuksen toimenkuva lasten oikeuksien edistämisessä ja toteuttamisessa on merkittävä. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tietämys lasten oikeuksista tulee olla ajantasainen, ja heidän on järjestettävä asianmukaista ihmisoikeuskasvatusta lapsille. (Heinonen ym. 2016, 148-149.)

Varhaiskasvatus rakentuu useista arvoista, kuten lapsuuden itseisarvo, ihmisenä kasvamisen, yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus, perheiden monimuotoisuus sekä terveellinen ja kestävä elämäntapa. Varhaiskasvatussuunnitelmaan on kirjattu lapsen oikeus saada kertoa oma mielipiteensä, ajatuksensa sekä tulla ymmärretyksi iästä riippumatta. Yhteisöllisyys, ryhmään kuuluminen, oman identiteetin rakentaminen ja maailman kuvan rakentaminen kuuluvat yhtä lailla lapsen oikeuksiin. Rasismi, kiusaaminen, syrjiminen ja väkivalta ovat ehdottoman kiellettyjä, eikä niitä hyväksytä keneltäkään. Hyvä varhaiskasvatus perustuu hyvyyteen, rauhaan, totuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Sukupuolesta, syntyperästä tai kulttuurista huolimatta kaikille lapsille suodaan samat lähtökohdat ja mahdollisuudet varhaiskasvatuksessa. Lasta ja perhettä tulee tukea siitä huolimatta, keitä perheeseen kuuluu. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 20-21.)

3.3 Perheiden kanssa tehtävä yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Yhteistyöllä tarkoitetaan vastavuoroista antamista ja saamista. Yhteistyö syntyy, kun työkennelläan yhteisen päämäärän saavuttamiseksi. Yhteistyö antaa mahdollisuuden katsoa asioita laajemmassa mittakaavassa ja mahdollistaa uusien ideoiden sekä tapojen syntyä. Varhaiskasvatuksen ja perheen välisen yhteistyön tarkoituksena on saavuttaa tasavertainen toimijuus, jossa yhdistyvät molempien tahojen voimavarat lapsen edun tukemiseksi. (Heinonen ym. 2016, 185.)

Lapsen aloittaessa päivähoiton syntyy varhaiskasvattajan ja huoltajan välille suhde. Ammatillinen kasvatus- ja yhteistyösuhde on aina julkinen, sosiaalinen ja arka. Siinä tavoitellaan hyvin vuorovaikutuksellista suhdetta huoltajien ja työntekijöiden välille. Huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön neljänä kulmakivenä voidaan nähdä kuuleminen, kunnioitus, dialogisuus ja luottamus. (Kekkonen 2012, 47-52.) Päivähoiton, koulun ja terveydenhuollon tulee lain mukaan toimia yhdessä huoltajien kanssa. Se on kirjattu lakiin, koska lapsen etu toteutuu parhaiten yhteistyöllä huoltajien ja ammattihenkilöiden välillä. Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä halutaan korostaa sitä, että vanhempi on tasavertainen yhteistyökumppani ammattihenkilöiden kanssa, eikä vanhemmilta lupaa kysymättä haluta toimia. (Ikonen 2016, 55.) Yhteistyö vaatii varhaiskasvattajilta oma-aloitteisuutta ja hyviä vuorovaikutustaitoja. Yhteistyön mahdollistaminen kaikille perheille on tärkeää.

Tarvittaessa käytetään tulkkia, jotta voidaan turvata molemminpuolinen ymmärrys. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 34.)

Yhteistyö perheen sekä varhaiskasvattajien kesken on ensiarvoisen tärkeää lapsen kasvun ja kehityksen tukemisen kannalta. Jotta lasta ja lapsen tarpeita voidaan ymmärtää, edellyttää se lapsen tuntemista. Pysyvät vuorovaikutussuhteet varhaiskasvattajien ja lasten välillä tukevat lapsen tarpeiden ymmärtämistä ja tuovat heidän elämäänsä jatkuvuutta, tasapainoa ja turvallisuutta. (Oja 2015, 11-13.) Taguma, Litjens ja Makowiecki (2012) kirjoittavat OECD:n julkaisussa, että Suomessa perheen kanssa tehtävä yhteistyö nähdään keskeisenä osana lasten hyvinvointia. Yhteistyö vaatii molemminpuolista sitoutumista ja jatkuvaa tiedonvaihtoa huoltajien ja varhaiskasvattajien välillä. Vuorovaikutuksellinen yhteistyö huoltajan ja varhaiskasvattajan välillä nähdään keinona ymmärtää lapsen kehitystä ja käyttäytymistä kokonaisvaltaisemmin. (Taguma ym. 2012, 70.)

Avoimuus ja tiedonsiirto ovat iso osa luottamuksellista huoltajien ja varhaiskasvattajien välistä kasvatussuhdetta. Vanhempien kohtaaminen heidän tuodessaan lasta päivähoitoon tai hakiessaan lasta hoidosta ovat arvokkaita hetkiä vaihtaa kuulumisia vanhempien kanssa, sekä jakaa päivän aikana tehtyjä havaintoja lapsesta. Huoltajilla tulee olla mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua varhaiskasvatuksen suunnitteluun, sekä sen arviointiin. Luottamuksellinen yhteistyö helpottaa myös huolen puheeksiottoa silloin kun huoli herää. (Varhaiskasvatussuunnitelma 2018, 19-20, 33-34.) Koski summaa luottamuksen vanhempien ja varhaiskasvattajien välillä helpottavan avointa keskustelua vaikeistakin asioista, mutta luottamuksen rakentaminen vaatii systemaattista työtä ja aikaa (Koski 2012, 70). Huoltajien ja varhaiskasvattajien yhteisellä kasvatuspäämäärällä tuetaan lapsen ja huoltajien välistä suhdetta, jaetaan lapsen tunnekokemuksia sekä vahvistetaan vanhemmuutta (Kekkonen 2012, 51). Kosken (2012, 93) tutkimuksessa vastaajat kuvasivat hyvää yhteistyötä huoltajien kanssa avoimeksi, rehelliseksi ja luottamukselliseksi. Taskinen (2012, 48) pitää tärkeänä sitä, että vanhemmat osallistetaan lapsen tukemiseen, eikä lähestymistapa ole asiantuntijälähtöinen tai ylhäältäpäin katsova.

Huoltajien tukeminen on keskeistä myös lapsen hyvinvoinnin kannalta. Lapsen hyvinvointiin vaikuttaa vanhemmuutta rasittavat tekijät, kuten stressi, taloudellinen huoli, työn ja perhe-elämän yhteen sovittaminen, parisuhdeongelmat sekä vanhemmuuteen liittyvä epävarmuus. Varhaiskasvattajien tarkoitus ei ole ratkaista huoltajien ongelmia eikä haasteita, vaan osoittaa ymmärrystä perheen tilanteelle. Perheessä ilmenevät haasteet ja muutokset heijastuvat lapsiin, ja jokainen lapsi reagoi tähän omalla tavallaan. Varhaiskasvattajien tehtävänä on luoda lapselle tukeva, turvallinen ja ymmärtävä arki varhaiskasvatuksessa. (Heinonen ym. 2016, 183-184.) Eniten haasteita tulee lapsille perheissä, joissa on sekä

taloudellisia huolia että useita erilaisia psykososiaalisia riskitekijöitä, kuten riittämätön sosiaalinen verkosto, vanhempien päihderiippuvuutta tai masentuneisuutta (Halme & Perälä 2014, 223-226). Perheet haluavat ja vaativat yhä enemmän tukea varhaiskasvatuksen ammattilaisilta. Tämä ei välttämättä kerro siitä, että tukea tarvittaisiin enemmän kuin ennen vaan siitä, että tukea osataan pyytää ja vaatia sitä tarvittaessa. Kivimäen mukaan työntekijöiden työnkuvaa tulisikin kehittää siten, että yhteistyö vanhempien kanssa tehtäisiin näkyvämmäksi toimenkuvassa. (Kivimäki 2009, 15-16.)

Yhteistyö huoltajien kanssa voi olla kuitenkin haasteellista, jos huoltajien ja varhaiskasvattajien välillä on näkemuseroja. Näkemuseroja voi ilmetä esimerkiksi silloin, kun lapsen arki näyttäytyy hoidossa erilaisena kuin kotona. Eriävät mielipiteet saattavat aiheuttaa kolhuja yhteistyöhön. Joskus tilanne saattaa ajautua niin pahaksi, että syntyy konflikteja. Kun huoltajien kanssa tehtävästä yhteistyöstä tulee pikemminkin taakka kuin lapsen etua toteuttava kasvatussuhde, saattaa se ajaa varhaiskasvattajan ahdinkoon. (Kasvisto 2020.) Huoltajien ja työntekijöiden välillä jaettu tieto ja näkemys lapsen arjesta eivät koskaan takaa yhteisymmärrystä asioista, mutta se antaa mahdollisuuden ymmärtää lasta ja tukea hänen kasvua ja kehitystä (Kaskela & Kronqvist 2012, 24). Kosken tutkimuksessa nousi esiin, että varhaiskasvattajat kunnioittavat vanhempien mielipidettä, vaikka heidän oma ammatillinen näkemyksensä olisikin toinen. Huolenaiheiden puheeksiottaminen koettiin velvollisuudeksi ja miellettiin osaksi ammatillisuutta. Liiallisten omien tulkintojen nähtiin olevan vahingollisia. (Koski 2012, 100-104.) Yhteistyö perheen kanssa tulisi nähdä enemmän yhteisöllisenä asiana, jossa lapsen huolenpitoon, kasvatukseen sekä opetukseen osallistuvat aikuiset voivat jakaa havaintojaan. Kuten muissakin ihmissuhteissa, niin tässäkin kasvatussuhteessa saa olla eri mieltä ja ristiriidoille tulee olla tilaa. Eriävissä mielipiteissä on yleistä, että varhaiskasvattajat käyttävät asiantuntijavaltaa ja ajavat omaa näkemystään eteenpäin. (Kekkonen 2012, 198-200.) Oja (2015, 99) pitää selvänä myös yhteistyön laadun vaihtelevuutta, sillä se perustuu aina ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Ihmisten persoonallisuudet, omat uskomukset tai elämäntyyli vaikuttavat siihen, miten ihmiset tulevat keskenään toimeen. Kaikkien perheiden kanssa ei synny samanlaista yhteyttä, mutta se ei saisi vaikuttaa lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseen tai yhteistyön laatuun.

Erilaisuuden hyväksyminen sekä oman työn ja asennoitumisen refleктоiminen on haastavaa. Dialogisen vuorovaikutuksen saavuttamiseksi pitäisi pystyä hyväksymään toinen ja heidän näkemyksensä siitä huolimatta, onko itse samaa mieltä. Ennalta tuomitseminen tai ennakoasenteet myrkyttävät yhteistyön pohjaa. Ammatilliseen osaamiseen kuuluu kyky erottaa omat henkilökohtaiset ajatukset, kokemukset ja mielipiteet, jotta ne eivät vaikuta ammatilliseen näkemykseen ja työskentelyyn. Koko perheen kanssa tehtävän yhteistyön

haasteisiin lukeutuu jatkuva henkilöstön vaihtuminen. Luottamuksen syntyminen vaatii aikaa, jota ei välttämättä kerkeä syntymään suuren henkilöstövaihtuvuuden vuoksi. Myös suurten ryhmäkokojen nähdään rasittavan kasvatuksellisen yhteistyön syntymistä, sillä ne ovat kuormittavia työntekijöille. (Oja 2015, 13, 17-18.) Haasteita perheen kanssa tehtävään yhteistyöhön tuo myös kiire. Lapsen hoitoon jättämien ja hakeminen ovat lapselle tärkeitä siirtymiä, joihin tulisi olla riittävästi aikaa. Kiireessä tiedon vaihtaminen huoltajien ja työntekijöiden kesken saattaa jäädä puutteelliseksi. (Kaskela & Kronqvist 2012, 23-24.) Oja (2015, 99) pitää selvänä sitä, että yhteistyön haasteet tulevat voimakkaammin ilmi etenkin silloin, kun lapsen kasvusta tai kehityksestä herää huoli.

3.4 Moniammatillinen yhteistyö osana varhaiskasvatusta

Moniammatillisesta yhteistyöstä puhutaan silloin, kun monen eri ammatin työntekijät tekevät yhteistyötä (Mahkonen 2010, 23). Puhuttaessa varhaiskasvatuksen yhteistyötahoista tarkoitetaan kaikkia niitä toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on hyödyllistä ja luontevaa tehdä yhteistyötä. Varhaiskasvatus tekee yhteistyötä neuvolan, sosiaali- ja terveystieteiden sekä lastensuojelun kanssa. Muita yhteistyötahoja voivat olla esimerkiksi, poliisi, erilaiset järjestöt sekä seurakunnat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 34-35.) Tekstissä käytetään termiä moniammatillinen yhteistyö kerrottaessa eri ammattiryhmiin kuuluvien henkilöiden yhteistyöstä, jossa tieto, valta ja osaaminen jaetaan (Hoppari 2014, 13).

Moniammatillinen yhteistyö on prosessi, jossa vastuu asiakkaan asioiden hoidosta voi siirtyä toimijalta toiselle (Mahkonen 2010, 23). Moniammatillista yhteistyötä hyödyntämällä on mahdollista päästää tuloksiin, joihin yhden ammattiryhmän edustajien osaamisella ei välttämättä päästäisi (Gadolin & Wikström, 2016). Hopparin (2014, 12-15) mukaan moniammatillisesta yhteistyöstä voidaan puhua sisäisenä sekä ulkoisena toimintamallina. Ulkoisessa toimintamallissa varhaiskasvatus tekee yhteistyötä oman organisaationsa ulkopuolisten, saman lapsen tai perheen kanssa työskentelevien asiantuntijoiden kanssa. Esimerkkinä voidaan mainita avohuollon tukitoimet. Sisäisessä toimintamallissa omassa organisaatiossa työskentelevät eri koulutustaustan omaavat henkilöt yhdistävät tietoaan sekä osaamistaan.

Moniammatillisen yhteistyön tulee olla koordinoitua yhdessä toimimista yhteisten päämäärien saavuttamiseksi. Yhteistyö mahdollistaa monien erilaisten ammatillisten näkökulmien sisällyttämisen työskentelyyn. Keskeiseksi tekijäksi nousee, miten voidaan yhdistää kaikkien osapuolien osaaminen sekä tieto, jotta saavutetaan paras, mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva asiakkaasta. Moniammatillisesta yhteistyöstä voidaan puhua silloin, kun siihen osallistuvat tahot tunnistavat työn päämäärän eivätkä vain tyydy välittämään

tietoa toisilleen. (Kontio 2010, 8-10.) Kun eri ammattiryhmät yhdistävät osaamistaan, tietoaan ja roolejaan, voidaan asiakkaalle tarjota asiantuntevaa palvelua, joka ottaa huomioon tilanteen kokonaiskuvan. Eri koulutuksen omaavien ammattihenkilöiden tuoman kokemuksettiedon tulee olla läsnä perheen tilannetta selvitettäessä ja tulevaisuutta suunniteltaessa. Moniammatillisessa yhteistyössä keskeisiä tekijöitä ovat muun muassa asiakaslähtöisyys, tiedon ja näkökulmien yhdistäminen, vastuun jakaminen sekä verkostojen huomioiminen. Yhteistyötahojen välinen vuorovaikutus nousee suureen rooliin, kun luodaan luottamuksellista suhdetta yhteisten asioiden ratkaisemiseksi. Asiakasta koskevan monipuolisen tiedon kokoamiseksi tulee pystyä työskentelemään dialogista työtappaa hyödyntäen. (Järviluoto & Mäkinen 2009, 6-9.)

Mahkosen (2010, 23-26) mukaan moniammatillinen yhteistyö saattaa estyä monenlaisista syistä. Tällaisia syitä voivat olla esimerkiksi organisoimisen puute, luottamuksen puute tahojen välillä, näkemyserot osapuolten välillä, sekä pelko siitä, että laki kieltää yhteistyön tai tiedon välittämisen. Heinonen (2016, 23-24, 185-186) näkee lasten ja heidän huoltajiensa kanssa työskennellessä ensisijaisen tärkeäksi luoda pohjaa yhteistyölle perheen lähtökohdista, sekä ottaa perhe ja lapsi mukaan työskentelyyn. Työskentelyn tulisi olla konkreettista ja perheen osallisuuden huomioon ottavaa. Perheiden tuentarpeet voivat olla monenlaisia ja niitä tulee arvioida lapsen hyvinvoinnin kannalta. Varhaiskasvatustien (540/2018, 7 §) mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän on toimittava ammatillisessa yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden kanssa, mikäli siten voidaan mahdollistaa lapsen tarvitseman tuen suunnitteleminen, toteuttaminen ja arvioiminen.

Lapsen hyvinvointiin negatiivisesti vaikuttavat tekijät voivat olla luonteeltaan sellaisia, että ne vaikuttavat hyvinvointiin useammalla sen osa-alueella. Tällaisten ilmiöiden käsittely vaatii moniammatillista yhteistyötä. Yhteistyön osapuolia voivat olla kaikki lapsen elämässä mukana olevat ammattilaiset. Päiväkodissa tuen tarpeen tultua esiin, yhteistyö tahojen välillä voi olla esimerkiksi havainnoista tiedottamista toisille toimijoille, omasta toiminnasta kertomista, työskentelyn koordinoimista sekä toimimista osana tiimiä. Onkin todettu, että toisiaan täydentävällä, tiiviillä tiimityöskentelyllä on hyvät edellytykset auttaa kaltoinkohtelua kokeneita lapsia ja heidän perheitään. Lastensuojelullisen huolen herättyä on ensisijaisen tärkeää, että niin ammattilaisten, lasten, kuin heidän perheidensä näkökulmat saadaan koottua yhteen. Ongelmien ollessa moninaisia, tietoa ja näkökulmia tehokkaasti yhdistämällä voidaan helpottaa asioiden jäsentelyä sekä päätöksentekoa. Moniammatillinen yhteistyö voi olla myös ongelmallinen osa prosessia, jos työntekijä ei ole valmis sitoutumaan siihen, vaan korostaa vain omaa työtään ja omaa asiantuntijuuttaan. Parhaimmillaan se kuitenkin mahdollistaa huoleen liittyvien asioiden ja tekijöiden kokonaisvaltaisen hahmottamisen. (Lehtimäki 2008, 13-15.)

Vilén (2019, 16-26) teki kandidaatintutkielman varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välisestä yhteistyöstä, jossa perehdyttiin yhteistyön lisäksi myös siihen, miten sen kehittämiskohteet ilmenevät. Tutkimuksessa selvisi, että yhteistyö nähtiin merkittävänä, mutta haasteellisenä. Yhteistyötä hankaloittavina piirteinä koettiin tiedon jakaminen, molempien tahojen erilaiset suhteet vanhempain sekä erilaiset työkalut. Kävi myös ilmi, että varhaiskasvattajilla oli paljon toiveita sekä kehittämissideoita yhteistyön edistämiseksi. Karvinen (2013, 54-55) käsitteli tutkimuksessaan edistäviä ja rajoittavia tekijöitä ehkäisevän lastensuojelun toimialojen välisessä yhteistyössä, jossa varhaiskasvatus nähtiin yhtenä toimijana. Tutkimuksen mukaan yhteistyö herätti luottamuksen lisäksi myös pelkoa. Kävi ilmi, että kynnys ottaa yhteyttä lastensuojeluun oli suuri. Tätä selitettiin osaksi sillä, että vanhempien nähtiin ajattelevan asiaa rangaistuksena. Esiin nousi myös epävarmuus, millaista yhteistyötä saa ja ei saa tehdä, sekä syntyi pelko sen seurauksista. Mahkonen (2013, 18-23) kirjoittaa teoksessaan juuri tästä pelosta, joka tulee siitä, kun ei ole varma mitä saa, tai ei saa tehdä.

Moniammatillisen yhteistyön merkitys korostuu erityisesti silloin, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kasvun ja kehityksen vaarantumisesta. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan tekemä arvio lapsesta on tärkeä osa kokonaisvaltaisen kuvan luomista moniammatillisessa yhteistyössä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 34-35.)

3.5 Lastensuojelun yhteiskunnallinen rooli perheiden tukena

Lastensuojelun tarkoituksena Suomessa on turvata lapselle oikeus turvalliseen ympäristöön, tasapainoiseen kehitykseen sekä riittävään suojeluun. Suomessa lastensuojelun lainsäädännöstä sekä ohjeistuksesta vastaa Sosiaali- ja terveysministeriö. Kuten varhaiskasvatuksen, myös lastensuojelun lainsäädäntöä ja sen toimeenpanoa määrittelee Euroopan ihmisoikeussopimus ja YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020.)

Lastensuojelu on lasta varten, sen tehtävänä on tukea lapsen kasvua, edistää lapsen oikeuksia sekä valvoa ensisijaisen edun toteutumista (THL 2020a). Karjalainen, Forsberg ja Linnas (2012, 281-282) luonnehtivat, että lastensuojelulle on tarve silloin, kun vanhemmuus on puutteellista tai lapsen etu ei syystä tai toisesta toteudu. Valviran mukaan lastensuojelun tarve on silloin, kun lapsen kasvuolosuhteet ovat vahingolliset tai eivät turvaa lapsen kehitystä (Valvira 2015). Lapsen huolenpidon sekä kasvun turvaamiseksi tulee olla saatavilla tarvittavat sosiaali- ja terveyspalvelut (Suomen perustuslaki 731/1999, 19§). Lastensuojelulain (417/2007) keskeisenä tavoitteena on turvata lapsen kasvuolot sekä lapsen oikeudet.

Suomessa kunnat ja kuntayhtymät ovat vastuussa lastensuojelullisten palveluiden järjestämisestä. Heidän toimestaan myös valvotaan yksityisiä palveluntuottajia. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020.) Kunnan velvollisuuksiin kuuluu myös lastensuojelusuunnitelman tekeminen. Suunnitelmasta tulee käydä ilmi resurssit, joita on käytettävissä ennaltaehkäisevään lastensuojeluun sekä lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun. Jotta lastensuojelulaki toteutuisi, monissa kunnissa tulisi lisätä resursseja erityisesti perheiden tukemiseen avohuollon tukitoimin. Perheitä pyritään tukemaan ennen lasten sijoitusta avohuollon tukitoimin tehostamalla varhaista puuttumista. Tämä tulee valtiolle edullisemmaksi pitkällä aikavälillä. Yhteiskunnalla on vastuu taata lapselle turvalliset kasvuolot ja tarjota vanhemmille tarvittavaa tukea kasvatukseen. (Ikonen 2012, 11,13.) Lähtökohtana lastensuojelun toteutumiselle on aikuisten reagoiminen lapsen kaltoinkohteluun. (Karjalainen ym. 2012, 278.)

Lastensuojelu voi olla vanhemmuuden tukemista ja ääritapauksissa myös sen korvaamista. Lastensuojelu jakautuu avohuoltoon ja sijaishuoltoon, joista molemmat pyörivät kunnan rahoittamina. Lastensuojelun avohuollossa pyritään tukemaan perhettä ensisijaisesti niin, että lapsi saa kasvaa omassa kodissaan. Jos kuitenkin todetaan, ettei tällainen toiminta ole riittävää, voidaan lapsi sijoittaa lyhytaikaisesti laitos- tai perhehoitoon. Lapsen huostaanotto on aina viimesijainen lastensuojelullinen toimenpide. Sijaishuollolla puolestaan tarkoitetaan huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen tuen järjestämistä kodin ulkopuolella. Kunnat voivat saada rahallista tukea lasten sijoitusten kustantamiseen valtion tasausjärjestelmästä. Järjestelmän tarkoituksena on taata kaikille tasapuoliset mahdollisuudet, asuinpaikasta riippumatta. Erityisesti pienillä kunnilla voi olla vaikeuksia budjetoida yllättäviä ja haastavia sijoitustapauksia. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät päättävät avohuollon sijoituksista ja taloudellisesta tuesta. Heidän päätösvaltaansa ja työnkuvaansa kuuluu myös perheiden ottaminen lastensuojelun asiakkaiksi sekä huostaanoton valmistelu. (Karjalainen ym. 2012, 278-279.)

Lastensuojelu on tärkeä osa lapselle ja hänen perheellensä suunnattuja palveluita. Sen rooli nousee esiin erityisesti silloin, kun epäillään lapsen joutuneen kaltoinkohtelun tai laininlyönnin kohteeksi. Lastensuojelutyö itsessään on moninaista ja sitä ohjaa tiukka lainsäädäntö. Lainsäädännössä korostetaan erityisesti ennaltaehkäisevän lastensuojelun sekä varhaisen puuttumisen merkitystä. Tällaisia palveluita tarjotaan esimerkiksi varhaiskasvatuksessa, terveydenhuollossa, peruskoulussa ja nuoristyössä. Suureen rooliin lastensuojelussa nousee myös viranomaisten välinen yhteistyö, kuten konsultointi sekä erilaiset työryhmät, joissa pyritään luomaan yhteistyökäytäntöjä lasten hyvinvoinnin edistämiseksi. (Karjalainen ym. 2012, 278.)

Lastensuojelulla on velvollisuus auttaa perheitä muutoksen edessä. Näitä muutoksia voivat olla esimerkiksi läheisen kuolema, avioero, sairastuminen, työttömyys, muutto, päihdeidenkäyttö yms. Lastensuojelulla on velvollisuus tarjota oikeanlaisia palveluita ja tukitoimia perheille, jotta lapsella on turvalliset kasvuolosuhteet. Perheitä voidaan tukea ilman lastensuojelunasiakkuutta esimerkiksi perhetyöllä, tukiperhetoiminnalla tai kotipalvelua järjestämällä. (Ikonen 2016, 7-8.)

Lastensuojelun ydin voidaan tiivistää lapsen kehityksen ja terveyden turvaamiseen sekä sitä vaarantavien tekijöiden poistamiseen. Lastensuojelu tapaukset kuitenkin vaihtelevat suuresti, eikä kaikkia tapauksia voi asettaa samaan muottiin. Joissain tapauksissa riittää lyhytaikainen avohuollon kautta saatava tuki, kun taas joissain tarvitaan läpi lapsuuden jatkuvia toimia hyvinvoinnin useilla osa-alueilla. Lastensuojelutarve voi aiheutua tavallisista arjenkriiseistä tai poikkeuksellisista tilanteista. Esimerkiksi parisuhteissa, lapsuudessa tai vanhemmuudessa tapahtuvat muutokset voivat koetella perhettä ja siten aiheuttaa lastensuojelullisen tarpeen. Usein lapsen turvattomuus ja laiminlyönti yhdistyvät monisyisesti vanhempien päihdeidenkäyttöön, väkivaltaisuuteen ja mielenterveysongelmiin. Lastensuojelu toimiikin ikään kuin perheen ja yhteiskunnan välisellä rajapinnalla. Vanhempien ensisijaista vastuuta lapsesta ja tämän hyvinvoinnista tulee kunnioittaa, mutta lapsen kaltoinkohteluun tulee puuttua, myös silloin kun asianomaiset vastustavat sitä. Lastensuojelutyön keskiössä on konkreettisen avun ja tuen järjestäminen perhettä kunnioittavalla tavalla. (Bardy 2009, 74-75.) Kun lapsen syrjäytymisvaara havaitaan riittävän varhaisessa vaiheessa ja perhettä pystytään tukemaan, sekä ohjaamaan heille sopivien palveluiden piiriin, voidaan vähentää rankempien toimenpiteiden tarvetta (Karjalainen ym. 2012). Perheen ohjaaminen palveluiden luokse ei kuitenkaan aina riitä, vaan välillä tarvitaan toimenpiteitä, jotka katkaisevat perheen tilanteen negatiivisen kehityksen. Esimerkkinä tästä voidaan mainita avohuollon sijoitukset. (Bardy 2009, 74-75.)

Huono-osaisuuden ja lastensuojelullisen tuen tarpeen on todettu kulkevan harmittavan usein käsikädessä (Taskinen 2012, 8). Huono-osaisuus voidaan määritellä monien erilaisen käsitteiden kautta. Tällaisia ovat muun muassa köyhyys ja syrjäytyminen. Tiettyjen etuuksien, kuten asumistuen, toimeentulotuen, työmarkkinatuen ja sairaspäivärahan sekä joidenkin päihdekuntoutujien etuuksien on todettu olevan merkkejä huono-osaisuudesta. Tutkimusten mukana huono-osaisuuteen ja sen riskiin aiheuttaa erityisesti työmarkkina-asema, koulutustaso, ikä, tulotaso, terveydentila sekä kotitausta. Perheen huono-osaisuuteen vaikuttaa myös heidän subjektiivinen kokemuksensa asiasta. Perheen tulot voivat olla pienet, mutta he eivät välttämättä koe itseään vähävaraisiksi, heidän menojen ollessa pieniä. (Niemelä & Saari 2013, 23-27.)

Lapsuuden perheen huono-osaisuudella ja perhettä kuormittavilla tekijöillä voi olla pitkäaikaisia vaikutuksia lapsen elämään. Lapsen myöhempään hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa työttömyys, asumisen ongelmat, päihdeongelmat, vanhempien välinen riitely ja laiminlyönti. Perheiden sisäiset ongelmat vaikuttavat vanhempien jaksamiseen, sekä taloudellisiin että sosiaalisiin voimavaroihin, mikä heijastuu myös lasten elämään. Lapsuuden perheen elinolojen on myös todettu olevan yhteydessä lapsen terveyteen ja hyvinvointiin tulevaisuudessa. Yksittäisten, hetkellisten vaikeuksien kokeminen on normaalia. Haasteet ja ongelmat voivat kuitenkin kasaantua, mikä vaikeuttaa tilannetta. (THL 2020d.)

Erityisesti yksinhuoltaja perheillä, pienten lasten vanhemmilla ja suurilla perheillä on yhteys tulojen riittämättömyyteen. Usein ongelmat ovat kuitenkin monisyisiä, ja harvoin vain yksi ongelma johtaa lastensuojelun asiakkuuteen. Vanhempien päihteidenkäyttö on kasvava ongelma alle kouluikäisten lasten lastensuojelutarpeen taustalla. Vanhempien avuttomuus lasten kasvatuksessa ja rajaamisessa sekä rutiinien riittämättömyys aiheuttavat lastensuojelun tarvetta enenevässä määrin. Taskisen mukaan yksinhuoltajaperheistä otetaan enemmän lapsia huostaan, kuin ydinperheestä. (Taskinen 2012, 7-10.) Ikonen (2016, 10,12-13) luonnehtii huono-osaisuuden periytyvän joskus perheeltä ylisukupolven. Huono-osaisuudella hän tarkoittaa köyhyyttä tai toimeentulotuen asiakkuutta. Tällöin usein oletetaan, että lapsen huolenpidossa on puutteita. Ikonen havaintojen mukaan riskiperheeksi joutuu usein esimerkiksi turvakodin asiakkaat, jos perheessä on ollut tai on väkivaltaa, tai jos lapsen isällä on rikosrekisteri. Myös muita hyvin tavallisia syitä ovat yksinhuoltajuus tai lapsen jättäminen varhaiskasvatuksen ulkopuolelle.

Lapsiköyhyys, eli vähävaraisiin kotitalouksiin kuuluvien lasten määrä on ollut nousussa vuoden 2012 jälkeen. Suurin riski lapsiköyhyyteen oli alle 3- vuotiaiden lasten perheillä. (Lehto 2017.) Salmi ym. kertoo tämän selittyvän pitkälle äitien hoitovapaalla olemisella (Salmi, Lammi-Taskula & Sauli 2014). Perheen huono-osaisuus voi näkyä myös varhaiskasvatuksen palveluissa, kuten päiväkodissa. Taloudellinen eriarvoisuus voi näyttäytyä muun muassa materiaeroina tai tunnetasoilla. Lapsella voi olla esimerkiksi niukasti vaatteita tai jopa puutteellinen varustus toimiakseen päiväkodin arjessa. Taloudellinen eriarvoisuus voi heijastua myös lapsen harrastusmahdollisuuksiin. Pienituloisella perheellä ei välttämättä ole vaadittuja resursseja käyttää lastaan erilaisissa harrastuksissa. (Lehto 2017.)

3.6 Ennaltaehkäisevä lastensuojelu varhaiskasvatuksessa

Lastensuojelun ensisijainen tehtävä on tehdä ennaltaehkäisevää työtä, jolloin tukea pyritään antamaan riittävän varhaisessa vaiheessa niin lapselle, kuin perheellekin (Ikonen

2016, 82-83). Varhaisella tuella ja avulla pyritään ehkäisemään ongelmien syntyä tai estää niiden pahenemista (Ikonen 2016, 82-83). Ennaltaehkäisevää lastensuojelua tarjotaan osana peruspalveluita. Näihin lukeutuvat mm. äitiys- ja lastenneuvola sekä päivähoito. Edellä mainitut palvelut eivät vaadi lastensuojelun asiakkuutta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020.) Ennaltaehkäisevän lastensuojelun tarkoituksena on edistää lapsen terveyttä ja turvallisuutta sekä sosiaalista hyvinvointia. (Heinonen ym. 2016, 177.) Ennaltaehkäisevää lastensuojelua on kaikki työ, jolla pyritään vähentämään lastensuojelun asiakkuuksia. Käytännössä tällä tarkoitetaan esimerkiksi päiväkodissa ja koulussa tarpeen mukaan tehtäviä järjestelyjä. Näitä voivat olla esimerkiksi ryhmämuutokset sekä avustajien lisääminen ryhmään. Myös säännöllistä kerhotoimintaa, tukihenkilötoimintaa ja lapsiperheiden sosiaalityötä pidetään ennaltaehkäisevänä työnä. (Heinonen ym. 2016, 177.)

Vuonna 2015 tehtiin sosiaalihuoltolain uudistus, jonka vaikutus nähdään myös lastensuojelulaissa. Sen tavoitteena on vähentää lastensuojelun tarvetta tarjoamalla perheille ensin tukea sosiaalihuollon palveluina. Jos tämä tuki ei ole lapselle tai perheelle riittävää, tarjotaan perheelle lastensuojelun palveluita. Lain uudistamisen tarkoituksena on yrittää tarjota perheille monia eri tukimuotoja varhaisessa vaiheessa yksilöllisesti ja tällä tavoin vähentää myös lastensuojelun kuormitusta sekä vahvistaa sitä, että lastensuojelu on vasta viimeinen tukitoimi. (Heinonen ym. 2016, 178.) Perheen kohdatessa ongelmia, lastensuojelu yrittää tasapainottaa lapsen ja perheen elämää sekä kohentaa lapsen ja huoltajien voimia. Lapsen edun arvioiminen puolueettomasti on hyvin keskeinen osa ennakkoluulotonta ja tasa-arvoista lastensuojelutyötä. (Ikonen 2016, 82-83.)

Muuronen (2016) toteaa artikkelissaan, että varhaiskasvatus ennaltaehkäisevänä lastensuojeluna herättää joskus vanhemmissa negatiivisia tunteita, sillä kaikki lapset eivät ole ehkäisevän lastensuojelun tarpeessa. Vertaillessa ehkäisevän lastensuojelun sekä varhaiskasvatuksen tavoitteita, on niissä huomattavia yhtäläisyyksiä. Kummankin tavoite on edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Tämän vuoksi voidaan todeta, että kun varhaiskasvatus toimii oman tavoitteensa mukaan, se toimii ennaltaehkäisevänä lastensuojeluna. (Heinonen ym. 2016, 180.) Varhaiskasvatuksessa tehtävää ennaltaehkäisevää lastensuojelua on tunnistaa lapsen yksilölliset tuen tarpeet kasvun, kehityksen sekä oppimisen kannalta. (Muuronen 2016). Lastensuojelulain (417/2007, §3a) mukaan ennaltaehkäisevä lastensuojelu on lapsen kasvun, kehityksen sekä hyvinvoinnin turvaamista ja vanhemmuuden tukemista. Muuronen (2016) toteaa tällöin varhaiskasvatuksen sekä ennaltaehkäisevän lastensuojelun ajavan samaa päämäärää.

Varhaiskasvatuksen ennaltaehkäisevään rooliin kuuluu tunnistaa lapsen erilaiset tuen tarpeet mahdollisimman varhain ja tarjota lapselle ja perheelle sen tarvitsemat tukitoimet.

Lähtökohtana pidetään tasa-arvoista ja laadukasta varhaiskasvatusta ympäristössä, jossa oppiminen ja turvallinen kasvu on mahdollista. Vaikka varhaiskasvatuksessa lapsi onkin pääosassa, on perheen merkitys lapsen hyvinvoinnin kannalta merkittävä. Varhaiskasvatuksen rooli avohuollon tukitoimena on huomattava. (Heinonen ym. 2016, 180.)

Päivähoitoa voidaan järjestää avohuollon tukitoimena, jolloin se on ennaltaehkäisevää lastensuojelua (Lastensuojelun käsikirja 2020). Päiväkodissa on helppo huomata lapsen kasvun ja kehityksen tai huolenpidon puutteet, koska ammattilaiset näkevät lapsia päivittäin (Kivimäki 2009, 20). Varhaiskasvatusta voidaan käyttää eritavoin perheiden tukena. Aluksi tulee kartoittaa lapsen ja perheen tuen tarpeet, jotta perhettä voidaan tukea riittävän varhain, jo ennen ongelmien paisumista suuremmiksi. Lapselle voidaan järjestää tarvittaessa erityispäivähoitoa tai erityislastentarhanopettajan tukea. Joissakin kunnissa on tarjolla myös varhaiskasvatuksen perhetyötä. Jos varhaiskasvatus on määritelty osana avohuollon tukitoimia, lapselle määritellään asiakassuunnitelmaan erityiset tavoitteet, joihin työskentelyllä pyritään. (Lastensuojelun käsikirja 2020.) Myös neuvolalla ja myöhemmin koululla on tässä tärkeä rooli (Kivimäki 2009, 20). Huolen herätessä yhteistyötä tulee tehdä sekä perheen, että neuvolan kanssa, mutta tarvittaessa myös muiden lapsi- ja perhepalveluiden kanssa. Näihin kuuluvat esimerkiksi lastensuojelu ja sosiaalihuollon palvelut. Onkin tärkeää hyödyntää eri ammattilaistahojen asiantuntemusta sitä tarvittaessa. (Heinonen ym. 2016, 181.)

Heinosen ym. (2016,181-182) mukaan varhaiskasvatuksella on tärkeä rooli ennaltaehkäisevässä työssä yksilön sekä yhteiskunnan näkökulmasta katsottuna. Varhaiskasvattajan rooliin kuuluu lapsen hyvinvoinnin edistäminen, mutta myös perheen tukeminen, oppimisen mahdollistaminen, arjen haasteissa tukeminen sekä ohjaaminen oikeanlaisen tuen piiriin. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsottuna tärkeimpänä pidetään tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta sekä syrjäytymisen ehkäisyä. Tutkimuksen mukaan varhaiskasvatuksesta hyötyvät erityisesti ne lapset, joilla on oppimisen ja keskittymisen kanssa haasteita tai joiden elinoloissa on korjattavaa. Varhaiskasvatusta pidetäänkin palveluna, jonka avulla voidaan tarjota lapsille samanlaiset lähtökohdat oppimiseen ja kehitykseen. Ennaltaehkäiseviä tukitoimia on tärkeää tarjota jo vastasyntyneille tai viimeistään leikki-ikäisille lapsille, sillä tässä iässä lapset hyötyvät niistä eniten. Varhaiskasvatusta pidetään erityisen tärkeänä sosioekonomisesti heikossa asemassa oleville lapsille, tai niille, jotka ovat muuten vaarassa syrjäytyä, kuten maahanmuuttaja lapsille tai erityistä huomiota tarvitseville lapsille.

Heinonen ym. (2016, 177-179) ovat huolissaan polarisoitumiskehityksestä lasten hyvinvoinnissa. Tämä tarkoittaa sitä, että Suomessa on paljon lapsia, jotka voivat todella hyvin,

mutta samalla on myös jatkuvasti kasvava joukko lapsia, jotka voivat todella huonosti. Järjestelmän ei pitäisi määritellä tuen ja avun mahdollisuutta ja muotoja, vaan perheiden tulisi saada sellaista tukea ja apua, kun he tilanteeseensa tarvitsevat. Käytännössä ammattilaisen tulee etsiä keinot, jolla pyritään tukemaan tätä aatetta yksilöllisiin tarpeisiin vastaten.

3.7 Avohuollon tukitoimet

1990-luvulta lähtien avohuollon tarve on kasvanut reippaasti. Usein tämä yhdistetään 90-luvun lamaan, kun kunnat joutuivat leikkaamaan lasten ja perheiden palveluita ja etuuksia. (Ikonen 2016, 70.) Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen tilastojen mukaan vuonna 2018 tehtiin yli 12 000 yhteydenottoa tuen tarpeen arvioimiseksi. Heidän mukaansa erityisesti kotipalvelun tarve on lisääntynyt rajusti vuoteen 2018 mennessä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilaston mukaan vuonna 2017 avohuollon palveluiden piirissä oli lähes 56 000 lasta ja nuorta. (Lindgren 2019, 7-8.) Lastensuojelun avohuollon asiakasmäärät ovat selvästi tippuneet sosiaalihuoltolain uudistuksen jälkeen, jossa määriteltiin uudelleen lastensuojelun asiakkuuden alkaminen. Muutoksen myötä lastensuojelun asiakkuus ei enää ala lastensuojeluilmoituksesta, vaan vasta sitten, jos lastensuojelun palveluille nähdään olevan tarvetta. (THL 2018, 10.)

Lastensuojelulain mukaan avohuollon tukitoimiin tulee ryhtyä, jos lapsen kasvuolosuhteet ovat vaarantuneet eivätkä tue lapsen kasvua ja kehitystä, tai jos lapsi omalla käytöksellään vaarantaa ne (Lastensuojelulaki 2007/417, 34§). Avohuollon tukitoimet ovat aina perheille vapaaehtoisia ja niistä voi halutessaan kieltäytyä (Kivimäki 2009, 23). Avohuollon tukitoimet ovat aina ensisijainen apu perheen tueksi. Tukitoimilla on tarkoitus tukea perhettä kasvatuksessa, vahvistaa vanhemmuutta ja tukea lapsen kehitystä. (THL 2020b.) Lastensuojelun pyrkimyksenä on puuttua perheen ongelmiin lievimmällä mahdollisella interventiolla. Tämä tarkoittaa usein tukemista perheille tutussa ympäristössä, eli kodissa ja avohuollon tukitoimin. (Taskinen 2012, 27.) Jos avohuollon tukitoimet eivät ole riittävät perheen tai lapsen tarvitsemaan tukeen nähden, tulee sijaishuollon tarve arvioida (Lindgren 2019, 8). Avohuollon tukitoimia suunniteltaessa lapsen etu on aina ensisijainen. Tuen on oltava yksilöllistä ja juuri kyseiselle perheelle sopivaa. Jos avohuollon tukitoimet osoittautuvat riittämättömiksi, on asiakassuunnitelmaa arvioitava uudelleen ja mietittävä, miten jatkossa edetään, jotta perhe saa riittävää tukea. Lapsen mielipiteet ja toiveet tulee aina ottaa huomioon. (THL 2020b.)

Perheitä voidaan tukea sekä taloudellisesti, että erilaisten palveluiden avulla. Kunnan on esimerkiksi järjestettävä perheelle asianmukainen asunto, jos perheellä ei tällaista ole. Rahallista tukea voi saada esimerkiksi lapsen harrastuksiin, tai tärkeiden ihmissuhteiden ylläpitämistä varten. Perheiden kanssa tulee käydä yhdessä läpi erilaisia tukitoimia ja

kokeilla heille sopivia keinoja, jotta päästään parhaaseen lopputulokseen. (Taskinen 2012, 27, 32, 70-71.) Kunnan velvollisuus on järjestää avohuollon tukitoimia perheiden tukemiseksi. Näihin lukeutuvat mm. äitiys- ja perheneuvola, perhetyö, päivähoito, kotipalvelu sekä tukiperhe- tai henkilö. (Ikonen 2016, 70.) Perhetyö on avohuollon tukitoimi, jota voidaan tarjota ennaltaehkäiseväksi tai korjaavaksi tueksi perheen tarpeen mukaan. Sen päätavoitteena on vanhemmuuden tukeminen perheen toiveet huomioiden. Perhetyössä voidaan esimerkiksi auttaa arjen rutiinien löytymisessä, laajentaa sosiaalista verkostoa tai tukea perheen sisäistä vuorovaikutusta. Kotipalvelulla on tarkoituksena vahvistaa perheen omia voimavaroja opastaen ja neuvoen, tai se voi olla myös konkreettista apua, kuten apua kodin siisteyden ylläpitämiseen. Perheneuvonnassa vanhemmat saavat neuvoja ja tukea kaikkiin perhe-elämän ongelmiin ja lapsen kasvatukseen. Sen tarkoituksena on lisätä lapsen hyvinvointia vanhemmuutta tukemalla. Tukiperheiden tai henkilöiden avulla on tarkoitus antaa perheille lisää voimavaroja arkeen. (Lindgren 2019, 5-7.)

Päätöksen tukitoimien tarpeellisuudesta tekee sosiaalityöntekijä. Myös kunnan taloudellinen tilanne voi vaikuttaa tarjottujen palveluiden laajuuteen, mutta sen vuoksi ei voida jättää toteuttamatta avohuollon tukea. (Taskinen 2012, 69.) Hallituksen tavoitteista huolimatta rahaa ei ole riittävästi vahvistamaan varhaisen tuen palveluita (Lindgren 2019, 7). Lapsi voidaan myös sijoittaa avohuollon tukitoimena lastenkotiin, tai koko perhe voi mennä kuntouttavaan perhehoitoon. (Ikonen 2016, 96.) Lastensuojelun avohuollon tukitoimia järjestävät myös järjestöt, seurakunnat sekä uskonnolliset yhteisöt ja niiden tarjoamaa apua pidetäänkin tärkeänä (Taskinen 2012, 71).

Päivähoito ja neuvola tekevät tiivistä yhteistyötä perheiden kanssa. Varhaiskasvatuksella ja neuvolalla on sama tavoite; tukea lapsen ja perheen arkea sekä mahdollistaa turvallinen kehitys, oppiminen ja kasvu ympäristössä. (Duodecim 2004.) Neuvolan tehtävänä on tukea lapsen kasvua ja kehitystä siihen asti, kun lapsi menee kouluun. Tarkoituksena on tukea lasta ja perhettä, ohjata kohti terveitä elintapoja sekä tarvittaessa ohjata perheitä tarvittavien palveluiden piiriin. Neuvolan työntekijät tarkkailevat vanhempien ja lapsen välistä suhdetta ja he ovat velvollisia puuttumaan, jos heille herää huoli lapsen kasvusta tai kehityksestä. (Ikonen 2016, 70, 96.) Päivähoito on toki eriasemassa neuvolaan nähden, koska varhaiskasvattajat näkevät lapsia ja perheitä päivittäin ja huomaavat lapsen kasvussa ja kehityksessä tapahtuvat muutokset tai puutteet tämän vuoksi helpommin. Päivähoidon ja neuvolan välillä ei saa vaihtaa tietoa ilman vanhempien suostumusta. Neuvolasta toivotaan, että vanhemmat toisivat lapsen määräaikaistarkastukseen tullessaan päivähoidon henkilökunnan tekemän arvion lapsen taidoista ja ryhmässä toimimisesta. Valitettavan usein tieto lapsen erityisen tuen tarpeesta jää uupumaan terveydenhuollosta. Päiväkodin rooli käyttäytymis- ja kehitysvaikeuksien ehkäisijänä voi olla suuri. Neuvolan työntekijät

voivat ohjata lapsen varhaiskasvatuksen piiriin ja tarvittaessa myös varhaiskasvatuksen tukitoimien piiriin, jos he arvelevat sen olevan lapsen kasvun tukemiseksi välttämätöntä. (Duodecim 2004.)

Lastensuojelun asiakkaiden määrä sekä ennaltaehkäisevien palveluiden kysyntä on jatkuvassa kasvussa (Heinonen ym. 2016, 177). Salmi ym. (2012, 43) toteavat, että vaikka ennaltaehkäisevään työhön on jatkuvasti lisätty resursseja, yleinen pahoinvointi on siitä huolimatta lisääntynyt. Kivimäen (2009,14) mukaan myös kunnan taloudellinen tilanne vaikuttaa tapaan tehdä ennaltaehkäisevää työtä. Tällä hän tarkoittaa esimerkiksi sijaisten hankintaa sairastapauksissa. Jos kunnalla on heikko taloudellinen tilanne, saatetaan päiväkodissa työskennellä alimiehityksellä.

4 HUOLEN PUHEEKSIOTTO

4.1 Huolen herääminen

Huoli ja huolestuminen ovat inhimillisiä ilmiöitä elämässä. Niitä voidaan pitää apukeinoina ja työvälineinä varhaiskasvatuksessa. Kohtuuton huoli ei saisi olla normaali olotila missään tilanteessa. (Huhtanen 2007, 24.) Yleensä huoli herää, kun huomaamme, että meillä ei ole tällä hetkellä tilanteeseen sopivia auttamiskeinoja. Huoli siis kertoo, että tarvitaan muutosta tai ulkopuolisen apua ja tukea. Jotta huoli herää, havainnoimme useita asioita, joiden pohjalta teemme tulkinnan. (Kaiponen & Bykachev 2014, 10.)

Pienten lasten erityistarpeisiin vastaamista voidaan pitää suurena haasteena varhaiskasvatuksen arjessa. Lapsen oireilun ja kehityksen vaarantavat tekijät tunnistamalla ja niihin varhaisessa vaiheessa puuttamalla, voidaan vaikuttaa lapsen elämäntilanteeseen merkittävästi. Lapsen itsetuntoa vahvistamalla ja perhettä tukemalla voidaan katkaista lapsen negatiivinen kehityssuunta ja ennaltaehkäistä muun muassa oppimis- ja sopeutumisvaikeuksia tulevaisuudessa. Jos päivähoidossa tulee ilmi, että lapsen hyvinvointi on vaarantunut, tai että lapsi ei voi hyvin, tulee asiasta keskustella lapsen huoltajien sekä kollegoiden kanssa. Näin voidaan luoda parempi käsitys lapsen tämänhetkisestä elämäntilanteesta ja ymmärtää paremmin hänen pahoinvointinsa syitä sekä käyttäytymistä. (Rönkkö 2012, 19.)

Huoli lapsen kohdistuneesta väkivallasta tai kaltoinkohtelusta herää usein päiväkodissa tai koulussa. Yleensä huoli herää, kun lapsen käytöksessä ja toimintakyvyssä huomataan muutoksia. Usein lapsen vanhemmat vastustavat lapsen tilanteen syvempää tutkimista, etenkin pahoinpitely tapauksissa, koska pelkäävät heille koituvan siitä seurauksia. Pahoinpitelyä pyritään peittelemään, ja sen vuoksi lapsen hyvinvoinnin tutkimista voi helposti keskittyä muihin oireisiin, kuten oppimisvaikeuksiin tai masennukseen. (Kauppi 2012, 125-126.) Kaltoinkohtelu voi vaikeuttaa lapsen elämää myös aikuisuudessa. Lapsuudessa koetuilla traumailla on todettu olevan yhteys myös aikuisiän mielenterveysongelmiin ja huono-osaisuuteen. (Kisely, Abajobir, Mills, Strathearn Clavarino & Najman, 2018.)

Lasten kaltoinkohtelun varhainen tunnistaminen ja sen ennaltaehkäiseminen on ensisijaisen tärkeää, koska sillä voidaan vaikuttaa lapsen tulevaisuuteen positiivisesti. Kaltoinkohtelun tunnistaminen voi olla haastavaa, erityisesti, kun lapsessa ei näy ulkoisia vammoja, kuten mustelmia. Usein esimerkiksi laiminlyönnin ja psyykkisen kaltoinkohtelun tunnistaminen nähdään haasteellisena. Monesti kaltoinkohtelun tunnistaminen vaatii moniammatillista yhteistyötä esimerkiksi lääkäreiden, varhaiskasvatuksen, poliisin ja sosiaalityöntekijöiden välillä. Epäilystä keskusteleminen oman tiimin ja esimiehen kanssa luo usein vahvistusta asialle, ja siten tuo rohkeutta viedä asiaa eteenpäin. Lapsen vanhempien kanssa

käytyjen keskustelujen, lapsesta tehtyjen havaintojen ja kaltoinkohteluepäilyjen tarkka dokumentoiminen helpottaa kaltoinkohtelun tunnistamista. Myös perheen taustatietojen sekä perheen sisäisten suhteiden kartoittaminen on tärkeää. Näiden tietojen kartoittaminen edellyttää vahvaa kommunikaatiota lapsen sekä hänen huoltajiensa kanssa. (Nelimarkka 2018, 6-7.)

Jotta lastensuojelulliseen huoleen voidaan puuttua, tulee kyetä tunnistamaan siihen viittaavia merkkejä. Merkkejä voi havainnoida niin lapsesta, kuin hänen vanhemmistansakin. (Nelimarkka 2018, 7.) Lapsen kotona tapahtuvat ikävät asiat tai muutokset ovat usein havaittavissa lapsen käytöksestä päivähoitossa. Lapsen käytöksessä havaittuihin muutoksiin tulee kuitenkin suhtautua tietynlaisella varauksella. Esimerkiksi perheen sisäisten alkoholiongelmien tunnistaminen voi olla haasteellista, sillä lapsen oireilu voi kertoa myös muun tyyppisistä kodin sisäisistä ongelmista. Joillain lapsilla suuret elämänmuutokset tai ongelmat kotona näkyvät aggressiivisena käytöksenä, kun taas toisista tulee vetäytyviä. Osa lapsista saattaa kertoa läheisille päivähoiton työntekijöille hyvinkin yksityiskohtaisesti kodin sisäisistä ongelmista tai tapahtumista. Tällöin työntekijän haasteena on tunnistaa mikä kertomuksessa on totta, ja mikä mielikuvitusta. Epävarmuus voi johtaa lapsen puheiden vähättelyyn. (Rönkkö 2012, 20.)

Perhe-elämän haasteet voivat näyttäytyä monella tapaa. Yksi näistä on kehityksen taantuminen. Lapsen koettua hänelle vaikeita asioita, on mahdollista, että hänen käyttöksensä alkaa muistuttaa hänen ikätasoistaan nuoremman käytöstä. Tämä voi näkyä esimerkiksi peukalon imemisenä, pimeään pelkona tai vieraiden ihmisten pelkona. Toinen merkki voi olla tiettyjen ihmisten, paikkojen tai asioiden välttely. Koettuaan kaltoinkohtelua lapsi kokee usein ahdistuneisuutta tai levottomuutta. Myös epätavallista pelkoa tiettyä paikkaa tai ihmistä kohtaan voi ilmetä. Päiväkodin arjessa tämä voi näkyä esimerkiksi lasta kotiin haittaessa huoltajan välttelynä tai pelkona. Stressillä ja ahdistuneisuudella on todettu negatiivisia vaikutuksia lapsen ruokahuuun ja unenlaatuun. Lapsen olemus päiväkodin arjessa voi olla väsynyt, jos lapsi ei pysty kotona nukkumaan tarpeeksi. (Askel Terveysteen 2019.)

Lapsi on kaikkein riippuvaisin omista huoltajistaan, joten heidän toimistaan vahingoitukseksi tuleminen on myös kaikkein haitallisinta. Kaltoinkohtelu ja pahoinpitely on aina vahingollista lapsen itsetunnolle ja voi heikentää lapsen luottamusta aikuisiin merkittävästi. Lapsen vanhempien aggressiivinen käytös ja väkivalta opettavat lasta reagoimaan haasteellisiin tilanteisiin aggressiivisella käytöksellä keskustelemisen ja sovittelun sijaan. Lapsi oppii, että toisen lyöminen on hyväksyttävä tapa ilmaista tunteitaan ja ratkaista ongelmia. Tämä johtaa usein ongelmatilanteisiin myös lapsen ikätovereiden kanssa. Vauvoille ominainen tapa suojautua stressaavilta tilanteilta on pois päin kääntyminen, mutta jo alle

puolivuotias vauva voi pyrkiä parantamaan vanhemman mielialaa omalla käytöksellään. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi pakonomaista naurua, jolla vauva pyrkii lieventämään vanhemman kiukkua. Tällainen käytös tulkitaan usein virheellisesti osaksi hyvää vuorovaikutussuhdetta. (Kauppi 2012, 127.)

Lapsiin kohdistuvan väkivallan muodot voivat vaihdella suuresti. Tyttöjen ja poikien on todettu altistuvan väkivallalle hieman eri tavoin. Pojat kokevat todennäköisemmin fyysisen väkivallan kokemuksia kuin tytöt. Tytöt puolestaan kokevat enemmän henkistä ja seksuaalista väkivaltaa. Lapsen pitkäaikaisen sairauden tai vamman on myös todettu nostavan lapsen riskiä joutua kaltoin kohdelluksi. (THL 2020c.) Käsitteeseen lapsen kohdistuva fyysinen väkivalta lukeutuu kaikki toiminta, joka aiheuttaa lapselle fyysistä kipua. Tämä sisältää myös kuritusväkivallan, jonka tarkoituksena on rankaista lasta aiheuttamatta hänelle fyysistä vammaa. Lapsen pahoinpitelyn mahdollisuus tulisi muistaa etenkin silloin, kun havaitut vammat viittaavat väkivaltaan tai puutteelliseen huolenpitoon tai, kun tapahtumasta saadut tiedot ovat ristiriitaisia. Esimerkkinä tästä voidaan mainita kertomus tapaturmasta, mikä ei täsmää lapsesta löytyneen vamman tyyppiä. Mitä pienemmällä lapsella todetaan vammoja kuten mustelmia tai murtumia, sitä todennäköisempää on niiden johtuminen kaltoinkohtelusta. Pahoinpitelyn tutkiminen tulee käynnistää myös silloin, kun lapsi kertoo tapahtuneesta, vaikkei vammoja näkyisikään. (Tupola, Kivitie-Kallio, Kallio, Söderholm 2012, 99.)

Perheen sisällä esiintyvään väkivaltaan tulee aina puuttua. Vaikka se ei suoraan kohdistuisi lapseen, on se silti haitallista lapsen kasvulle ja kehitykselle. Pelkkä väkivallan todistaminen voi aiheuttaa lapselle pitkäaikaista haittaa ja heikentää kykyä toimia itse vanhempana tulevaisuudessa. (Lääkäriliitto 2020.) Väkivaltainen ilmapiiri aiheuttaa lapselle pelon ja turvattomuuden tunteita. Kaikista lapseen kohdistuvista seksuaalirikoksista ja pahoinpitelyistä tulee tehdä rikosilmoitus sekä lastensuojeluilmoitus. Epäselvissä tilanteissa on mahdollista konsultoida poliisia. Lieväkin lapseen kohdistuva pahoinpitely on rikos. Väkivaltaisessa ympäristössä elävän lapsen hyvinvoinnin voi turvata vain puuttumalla tilanteeseen. (THL 2020c.) Monissa tapauksissa lapset altistuvat usealle haitallisille tekijöille samanaikaisesti. Perheväkivaltaa todistanut lapsi on usein myös väkivallan kohteena jossain vaiheessa lapsuuttaan. Myös heidän hoitonsa on usein puutteellista. Onkin vaikea erotella erilaisten päällekkäisten kokemusten keskeltä, mikä on seurausta mistäkin. (Oranen 2012, 223.)

Henkinen väkivalta puolestaan voi olla esimerkiksi lapselle murjottamista, lapsen haukkumista tai väkivallalla uhkaamista. Henkisellä pahoinpitelyllä on negatiivinen vaikutus muun muassa lapsen tunne-elämälle sekä psyykkiselle kasvulle. Lapsen perustarpeiden

laiminlyönti voi olla lapsen hygienian laiminlyömistä, terveydenhoidollisten toimenpiteiden tekemättä jättämisestä, ruokailujen vähäisyyttä tai emotionaalisten tarpeiden laiminlyöntiä. (THL 2020c.) Muita merkkejä kaltoinkohtelusta voi olla muun muassa psykosomaattiset oireet kuten päänsärky tai vatsakivut, sopeutumisongelmat, keskittymisvaikeudet, kertomukset kivusta ilman selkeää syytä sekä velttous ja uneliaisuus. Mikään edellä mainituista merkeistä ei yksinään ilmaise lapsen kaltoinkohtelua tapahtuneen, vaan tilanteessa tulee huomioida perheen kokonaistilanne. (Hotus 2015, 9-10.)

Monenlaiset tekijät voivat estää, tai hankaloittaa lapsen haasteiden tunnistamista. Monet lapset haluavat olla uskollisia vanhemmilleen, ja pyrkivät salaamaan kokemaansa kaltoinkohtelua. Tämän vuoksi he eivät itse välttämättä ilmaise kokemaansa. Turvallinen suhde varhaiskasvatukseen henkilökuntaan auttaa lasta kertomaan tunteistaan ja kokemuksistaan avoimemmin. Nelimarkan mukaan yksi merkittävä este kaltoinkohteluun puuttumiselle on työntekijöiden epävarmuus. Se voi näkyä esimerkiksi vaikeutena ottaa esille epäily kaltoinkohtelusta tai virheellisen tulkinnan pelkona. Epävarmuus omia havainnointi- ja puuttumistaitoja kohtaan vaikeuttaa jo itsessään merkkien tunnistamista. Työntekijät voivat myös ajatella, että kaltoinkohteluepäilyn eteenpäin vieminen aiheuttaa lapsen perheelle haitallisia seurauksia ja vaikeuttaa perheen kanssa tehtävää yhteistyötä jatkossa. Resurssien puute sekä kokemus oman osaamisen riittämättömyydestä ovat keskeisiä prosessia hankaloittavia tekijöitä. Työntekijät voivat kokea, ettei heillä ole tarvittavaa tietoa kaltoinkohtelusta, ja asiasta raportointi voi jäädä tekemättä, vaikka he tiedostavat, että heillä on velvollisuus siihen. (Nelimarkka 2018, 7-10.)

4.2 Havainnointi ja dokumentointi

Teemme havaintoja jokapäiväisessä arjessamme. Se ei kuitenkaan vastaa lapsihavainnointia, mitä varhaiskasvatuksen työntekijät toteuttavat osana työtään. Lapsihavainnointi on järjestelmällisempää ja suunnitelmallisempaa, kuin arkihavainnointi. (Vilkkä 2014.) Havaintojen kirjauksessa ensiarvoisen tärkeää on huomioida, että kirjatut ovat oleellisia ja totuuden mukaisia. Perheen kanssa tehtävän yhteistyön kannalta on tärkeää, että kirjatut havainnot täsmäävät huoltajille suullisesti annettua tietoa. (Heinonen ym. 2016, 186-191.)

Lapsen oppimista ja hyvinvointia tukevan varhaiskasvatuksen taustalla on havainnointi. Havainnoinnin kautta voidaan rakentaa käsitystä lapsen erityispiirteistä, osaamisesta, oppimisesta ja tuentarpeista. Lapsihavainnointi on lapsen seuraamista päiväkodin arjessa, kuten siirtymätilanteissa ja ohjatuissa hetkissä. (Ilvonen 2013, 11-13.) Kasvattajan haastava tehtävä on ottaa huomioon lapsen yksilöllinen kehitys ja muutokset siinä (Kaskela & Kronqvist 2012). Erityisesti huomiota tulisi kohdentaa omaehtoisten leikkihetkien ja sosiaalisten suhteiden tarkkailuun. Lapsi vaatii vuorovaikutusta kehittyäkseen, ja se tulee

ottaa huomioon myös lapsihavainnoinnissa. Näin ollen havainnointi ei voi perustua vain lapsen kasvun ja kehityksen arvioimiseen, vaan huomioon tulee ottaa fyysisiä, sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä lapsen ympärillä. Huomioon tulee ottaa myös hänen ympäristönsä ja ne ihmiset, joiden kanssa lapsi on luonnostaan vuorovaikutussuhteessa. Pitkällä aikavälillä lapsihavainnointi tuo tarkkaa ja monipuolista tietoa lapsen kehityksestä. (Ilvonen 2013, 11-13.)

Lapsihavainnointia voidaan tehdä useilla tasoilla. Näistä ensimmäinen on yksilöllinen havainnointi. Tällöin havainnoinnin kohteena on lapsen henkilökohtaiset kiinnostuksen kohteet, kuten kädentaidot, musiikki, liikunta ja taide. Tällaisella havainnoinnilla voidaan korottaa esimerkiksi yksittäisen lapsen tuen tarpeita. Varhaiskasvatuksessa havainnoinnin näkökulmaa on kuitenkin hyvä laajentaa kokonaiskuvan luomiseksi. Toisella eli suhdetasolla lapsihavainnointi keskittyy vuorovaikutussuhteeseen. Tällöin mielenkiinto siirtyy siihen, miten lapsi toimii vuorovaikutuksessa muiden lasten ja aikuisten kanssa. Havainnoinnin kohteena on esimerkiksi lapsen roolit ryhmässä, ongelmanratkaisu, leikki sekä suhtautuminen muihin lapsiin. Vuorovaikutusta havainnoimalla voidaan luoda kuva lapselle tärkeästä lähiympäristöstä. Tämä luo tietoa siitä, millaiset vuorovaikutussuhteet nähdään positiivisimpina lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta. Kolmannella, eli yhteisötasolla tarkastellaan kulttuurisia ja yhteisöllisiä elementtejä. Tällöin lasta havainnoidaan hänen kulttuuri- ja taustansa huomioiden. Havainnoinnin kohteena on se, miten lapsi käyttää erilaisia kulttuurisia välineitä, kuten kirjoja. Tärkeää on huomioida, että lapsi on osa sitä kulttuuria ja ympäristöä, jossa hän varttuu. (Kaskela & Kronqvist 2012, 30-32.)

Varhaiskasvatuksessa tehtävässä havainnoinnissa on tärkeää tiedostaa, että täysin objektiivisena pysyminen on haasteellista, erityisesti itselle tutuissa lapsiryhmissä. Havainnoitsija pyrkii huomaamaan muun muassa lapsen tunnetiloja. Erityisesti lapsiryhmissä nonverbaalinen viestintä kertookin yleensä enemmän kuin verbaalinen. Lapsen sosiaalista vuorovaikutusta havainnoidessa huomio kiinnittyy esimerkiksi lapsen ilmeisiin, eleisiin, äänenpainoihin ja siihen mihin hän suuntaa mielenkiintoaan. Oppimista havainnoidessa voidaan keskittyä jopa yksittäisiin asioihin, kuten motoriisiin taitoihin. On tärkeää pohtia, millaista tietoa muutokset esimerkiksi lapsen käytöksessä tai toiminnassa sinulle antavat. Havainnoidessa on myös tärkeää välttää havaintojen ylitulkittamista, jotta lapsen kasvun ja kehityksen kannalta oleelliset havainnot eivät huku. Tehtyäsi havaintoja niistä on hyvä keskustella oman tiimin kanssa, ja tarpeen vaatiessa ottaa ne puheeksi lapsen huoltajien kanssa. (Heikkinen 2016.)

Dokumentoinnin määrä suomalaisessa yhteiskunnassa lisääntyy ja muuttuu jatkuvasti suunnitelmallisemmaksi. Varhaiskasvatuksessa käytettävästä kaikkiin lapsin

kohdistuvasta ammatillisesta kirjaamisesta tai muusta tallentamisesta käytetään nimeä pedagoginen dokumentointi tai kasvatusdokumentointi. (Ranto 2011, 5-6.) Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen toteuttamisen, suunnittelun, arvioinnin sekä kehittämisen kannalta keskeisessä asemassa. Toimiessaan se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden tulkinnat yhdistyvät. Se mahdollistaa myös lapsen ja hänen huoltajiensa osallistumisen toiminnan arviointiin ja suunnitteluun. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.) Dokumentointi ei ole vain mekaanista kirjaamista, vaan myös tapa seurata lapsen kasvua ja kehitystä. Dokumentoinnin tulee olla sellaista, että se tukee lapsen kasvua ja kehitystä. Tavoitteena on myös, ettei se vie aikaa lapsen kohtaamiselta arjen keskellä. (Ranto 2011, 5-6.)

Dokumentoinnin tavoitteiksi varhaiskasvatuksessa voidaan mainita toiminnan tallentaminen myöhempää reflektiota varten, toiminnan näkyväksi tekeminen sekä toiminnasta tiedottaminen (Rintakorpi & Vihmari-Heittonen 2017, 10). Ranto puolestaan kertoo dokumentoinnin olevan asian todistamista, vahvistamista tai kirjaamista (Ranto 2011, 5-6). Varhaiskasvatuksen arjessa hetket, muistot ja havainnot katoavat nopeasti, jos niitä ei dokumentoi. Voi olla, että tiedetään lapsen olleen suurimman osan ajastaan päiväkodissa, mutta päiväkodin tekemistä kirjauksista ei ilmene, millaista lapsen arki päiväkodissa on ollut. (Rintakorpi 2010, 6.)

Termejä kirjaaminen ja dokumentointi käytetään monesti synonyymeina. Tällä tarkoitetaan siis asian, kuten havainnon tallentamista konkreettiseen muotoon. Erilaisten dokumenttien kautta varhaiskasvatuksen opettaja voi palata tarkastelemaan lapsen oppimista tai muita kirjattuja asioita. Tämä auttaa häntä rakentamaan kattavamman kuvan lapsen tämänhetkistä tarpeista. Dokumentoidut asiat ja havainnot ovat hyvä työkalu lasten huoltajien kanssa työskennellessä sekä uusien työntekijöiden perehdyttämisessä. Dokumenttien kautta voidaan siis tuoda päiväkodin toimintaa esille niin perheille, työntekijöille, kuin muillekin yhteistyötahoille. Dokumentointiin voi kuulua lapsesta tehtyjä havaintoja, lapsen tuoksia kuten piirustuksia, valokuvia, videoita tai ylös kirjattuja lapsen kertomuksia. (Ranto 2011, 14-18.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään suunnitelmallisen pedagogisen dokumentoinnin tavoitteeksi se, että varhaiskasvatuksen henkilöstö oppii tuntemaan lapsen paremmin, ymmärtämään hänen suhdettansa muihin lapsiin sekä lasten ja henkilöstön välisiä vuorovaikutussuhteita. Dokumentoinnilla pyritään myös edesauttamaan lapsilähtöisyyden toteutumista varhaiskasvatuksessa. Dokumentteja hyödynnetään myös käytettävien menetelmien, oppimisympäristöjen, toiminnan, ja sen tavoitteiden sekä sisältöjen suunnittelussa ja muokkaamisessa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.)

4.3 Huolen vyöhykkeistö

Huolen vyöhykkeistö on luotu osana Stakesin Palmuke- projektia vuonna 2000 (kuva 1). Huolen vyöhykkeistön avulla työntekijä voi tutkia sitä, kuinka suuri huoli lapsesta on kyseessä, ovatko omat auttamismahdollisuudet riittävät, vai tarvitaanko tilanteeseen lisää tukea. Vyöhykkeistö on luotu niin, että työntekijöiden huoli on katsottu jatkumona, missä toinen ääripää on täysin huoleton tilanne ja toinen ääripää tarkoittaa välitöntä vaaraa lapselle. Lapsen tai perheen huolia ei ole tarkoitus lokeroida, vaan käyttää vyöhykkeistöä työkaluna arvioimaan omaa huoltaan. (Eriksson & Arnkil 2012, 25-27.) Kun huoli yksittäisestä lapsesta herää, on syytä tarkastella tilannetta myös kriittisesti. Työntekijät näkevät vain osan perheen elämästä, jolloin kokonaiskuva tilanteesta voi jäädä suppeaksi. (Ihalainen & Kettunen 2016, 108.)

HUOLETON TILANNE	PIENI HUOLI		HARMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI	
	(1)	(2) (3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Ei lainkaan huolta.	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee.	Huoli tuntuu; omat voimavarat ehjässä.	Huolta paljon ja jatkuvasti; lapsi/nuori vaarassa. Omat keinot loppumassa.	Huoli erittäin suuri; lapsi/nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot lopussa.
		Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Mielessä toimovus lisävoimavaroista ja kontrollin* lisäämisestä.	Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti.	Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti.

* kontrolli = tilanteen hallinnan lisääminen esimerkiksi rajoittamalla jotain epätoivottavaa asiaa.

Kuva1. Huolen vyöhykkeistö (Eriksson & Arnkil 2012, 25)

Huolen vyöhykkeistö on jaettu neljään osaan, joiden sisälle on jaoteltu koettu huoli asteikolla yhdestä seitsemään (kuva 1) (Huhtanen 2007, 132). *Täysin huolettomassa tilanteessa* (1) työntekijällä ei ole huolta lapsen kasvusta, kehityksestä eikä kasvuolosuhteista. *Pienen huolen vyöhykkeellä* (2-3) työntekijällä herää pieni huoli tai ihmetys, joka voi olla joko toistuvaa. Työntekijä luottaa omaan ammattitaitoon ja auttamismahdollisuuksiinsa vahvasti. Huolen puheeksiottaminen ei tuota ongelmia, koska työntekijä kokee pystyvän tarjoamaan tarpeeksi tukea tilanteeseen. Pienen huolen vyöhyke on varhaista puuttumista, jolloin tuki useimmiten menee oikeaan aikaan oikeaan paikkaan ja syntyy toivottuja positiivisia tuloksia. *Harmaa vyöhyke* (4-6) on työntekijälle raskas. Lapsen tilanteesta on ollut

huolta jo pidempään ja se tuntuu kasvavan. Jos lapsen tai perheen kohdalla työskennel-
lään moniammatillisesti, saattaa työnjaossa olla usein epäselvyyttä tai epätietoisuutta,
onko muita tahoja jo mukana tukemassa perhettä. Harmaalla vyöhykkeellä käydään risti-
riitaista keskustelua ja pohditaan moraalisia velvollisuuksia. (Eriksson & Arnkil 2012, 25-
27.) Sitooko vaitiolovelvollisuus vai lastensuojelulain (417/2007, §25) ilmoitusvelvollisuus.
Usein tässä kohtaa työntekijä pohtii, onko huolesta riittävää näyttöä. *Suuren huolen vyö-
hykkeellä* (6-7) lapsen arvellaan olevan välittömässä vaarassa. Omat auttamismahdolli-
suudet ovat häviävän pienet. Tällöin työntekijän on toimittava välittömästi. Suuren huolen
vyöhykkeellä toimiminen on helpompaa, kuin harmaalla vyöhykkeellä, koska huolen mer-
kit ovat selkeämmät. (Eriksson & Arnkil 2012, 25-27.)

Huolen vyöhykkeillä on tarkoitus jäsentää omaa kokemusta huolesta, jotta osataan toimia
tilanteen vaatiman vakavuuden tasolla ja ennakoida, ennen kuin tilanne pahenee. Huolen
puheeksiottamisen keskeinen asia on ennakointi. Ennakointi on ihmisen perusominaisuus,
mitä teemme tarkoituksella sekä automaattisesti. Yleensä vasta tehdessään virheen, huo-
maa kuinka automaattista ennakointi on. Esimerkiksi ottaessa harha askeleen rappusissa,
kun siinä ei ollutkaan alinta askelmaa, niin kuin oli alun perin kuvitellut. Ennakoinnin tar-
koitus ei ole se, että yritetään ennustaa tulevaisuuteen. Huolen puheeksiottamisessa en-
nakoinnilla yritetään pohtia, miksi huoli on herännyt, mitä asialle voidaan tehdä ja kenen
kanssa. Se, onko työntekijä ennakoanut oikein, ei ole relevanttia vaan se, että ennakoivalla
huolen puheeksiotolla saadaan uutta tietoa, niin työntekijöille kuin huoltajillekin. Uudella
tiedolla pystytään ymmärtämään lasta, perhettä sekä työntekijöitä paremmin. (Eriksson &
Arnkil 2012, 27-28.) Työntekijöiden ja perheen keskinäinen ymmärrys tilanteesta, sekä
toisten näkemysten hyväksyminen kannattelevat yhdessä tehtävää työtä lapsen eduksi.
Jos työntekijä on ennakoanut oikein, lapsella ja perheellä on mahdollisuus saada tarvitta-
vaa apua tai tukea. Toinen skenaario on se, että asioille saadaan järkevä selitys ja perus-
telu. Tällöin ymmärrys lisääntyy ja saatetaan huomata, että huoli on aiheeton. (Heinonen
ym. 2016, 188-189.)

4.4 Huolen puheeksiottamisen menetelmä

Huolen puheeksiottaminen tarkoittaa sitä, että jokin huolta herättävä asia otetaan esille ja
selvitetään, onko se todellinen ja mitä asialle voidaan tehdä. Puheeksiottamisen idea pe-
rustuu siihen, että asia otetaan esille riittävän varhaisessa vaiheessa. Varhainen puuttumi-
nen toteutuu parhaiten, kun moniammatillinen yhteistyö toimii ja työnjako on selkeää. (In-
kilä 2015, 30, 51-53.) Huolen puheeksiottaminen saattaa tuntua vaikealta, koska huoli on
subjektiivinen, eli perustuu meidän omaan tulkintaamme (Kaiponen & Bykachev 2014,
10). Eriksson ja Arnkil määrittelevät huolen subjektiivisena näkemyksenä, joka meille

muodostuu asiakassuhteessa. Heidän mukaansa huoli perustuu lapsen tai perheen havaittuun pulmaan ja syntyy keskinäisen kommunikaation ja havainnoinnin tuloksena. Huoli liittyy aina tulevaisuuteen, seuraavaan hetkeen. Ihmisen intuitiivinen ajattelu on usein huolen heräämisen taustalla. Yhdistelemme jo tiedossa olevia tietoja sekä subjektiivisia havaintoja lapsesta luodaksemme tilanteesta mielikuvan. (Eriksson & Arnkil 2012, 21.)

Varhaiskasvatuksen keskeinen rooli on havainnoida lapsen päivittäistä arkea. Kokonaiskuvan luominen lapsen hyvinvoinnista perustuu paitsi omiin havaintoihin, myös tiimin muiden jäsenten sekä huoltajien tekemiin havaintoihin. Lapsen omat kertomukset ja kokemukset tulee huomioida osana kokonaiskuvaa. Päivittäistä arkea ja tehtyjä havaintoja on hyvä kirjata systemaattisesti ylös, sillä se helpottaa huolen puheeksiottoa myöhemmin. (Heinonen ym. 2016, 186-191.)

Perheen ja lapsen hyvinvointiin liittyvät huolet ovat arkoja aiheita ja niiden puheeksiottamiseksi tarvitaan ammattitaitoa ja rohkeutta. Puheeksiottaessa ei saa loukata perhettä eikä lasta. Oli huoli mikä tahansa, ei perhe saa tulla leimatuksi sen vuoksi. Ylläpitäessä suhdetta huoltajiin, kannattaa kannustaa huoltajia kertomaan perheen tai lapsen kohtaamista haasteista, jotta varhaiskasvattajat voisivat tukea lasta sekä perhettä parhaalla mahdollisella tavalla. Se, kuka huolen havaitsee ensimmäisenä, on vastuussa huolen puheeksiottamisesta ja sen esille tuomisesta huoltajille. (Heinonen ym. 2016, 186-191.) Kähkösen (2015, 45) tekemässä huolen puheeksiottamisen käytäntöjä koskevassa raportissa selvisi varhaiskasvattajien kokevan huolen puheeksiottamisen ajoittain haasteelliseksi puuttuvien yhteisten toimintatapojen vuoksi.

Eriksson ja Arnkil ovat kehitelleet puheeksiottamisen malleja jo 1990-luvulta lähtien. He ovat luoneet puheeksiottamiseen kolmivaiheisen menetelmän. Menetelmän tarkoituksena on jäsentää omaa huolta itselleen sekä kunnioittavasti myös lapsen huoltajille. Menetelmän avulla pyritään jäsentämään omaa huolta lapsesta sekä valmistautumaan tulevaan keskusteluun huoltajien kanssa. Menetelmä perustuu avoimuuteen sekä dialogiseen keskusteluun. Tavallisesti ihmisten välisessä keskustelussa jokainen esittää asiansa ja puolustaa omaa kantaansa. Dialoginen keskustelu taas perustuu vuoropuheluun, jossa annetaan tilaa toisen näkemykselle ja yhdistetään ajatuksia. Dialogisessa keskustelussa on tavoitteena luoda uusi ymmärrys. Sen ei tarvitse olla yhteisymmärrys vaan ymmärrys siitä, miten muut näkevät asian. Dialogisuuteen kuuluu antaa toiselle tilaa tuoda näkemyksiä ja ajatuksia ilmi, huolimatta siitä, onko itse samaa mieltä. Keskustelu painottuukin enemmän kuunteluun ja ymmärrykseen, kuin puhumiseen. Dialogisuuteen kuuluu sisäinen vuoropuhelu, jolloin asetutaan toisen asemaan ymmärtääkseen toista. Ilmeet, eleet ja tunteet ovat yhtä tärkeä osa dialogista keskustelua, kuin puhe. (Eriksson & Arnkil 2012, 12-17, 37.)

Huolen puheeksiottamisen menetelmän ensimmäisessä vaiheessa pohditaan, miksi huoli on herännyt. Onko lapsen arki näyttäytynyt aikaisemmin samanlaisena ja onko samanlaisia havaintoja tehty jo aiemmin. Onko puheeksiottaminen tarpeellista ja jos ei, kuinka lapselle käy. Tässä kohtaa tulee myös miettiä huolen astetta ja sitä, onko se pieni vai suuri. Se, jolla huoli herää, tulee pohtia myös omia voimavaroja sekä resursseja siihen, kuinka paljon pystyy itse auttamaan ja tarvitaanko ulkopuolista apua. (Eriksson & Arnkil 2012, 12-17.) Oman tiimin lisäksi konsultointi apua voidaan pyytää esimerkiksi erityislastentarhanopettajalta, joka voi tuoda arvokkaita huomioita lapsen tuen tarpeen arviointiin (Heinonen ym. 2012, 188).

Toinen vaihe alkaa juuri ennen huolen puheeksiottoa ja päättyy puheeksiotto tilanteen loputtua. Huoltaja on puheeksiotto tilanteessa haavoittuvassa asemassa ja puheeksiottaja voidaan kokea uhkaavana ja tungettelevana. Ennen keskustelua huolen puheeksiottajan on hyvä pohtia omaa suhdetta huoltajaan. Kannattaa myös pohtia millä tavoin huoltaja mahdollisesti reagoi tulevaan keskusteluun. Huolesta puhumisen lisäksi on hyvä huomioida lapsen ja perheen vahvuuksia sekä voimavaroja. Sanallisen viestinnän lisäksi sanaton viestintä on ensiarvoisen tärkeää. Omilla eleillä voidaan helposti antaa vääriä signaaleja, joka vaarantaa tulevaisuudessa tehtävää yhteistyötä. Ennen puheeksiottotilannetta kannattaa pohtia millaisesta tuesta lapsi hyötyisi ja miten puheeksiottaja voi sen eteen toimia. Onko puheeksiottajan ja perheen välinen yhteistyö tarpeeksi vai tarvitaanko ulkopuolista apua. Huolen sanoittamisessa kannattaa valita itselleen sopiva lähestymistapa. Kannattaa kuitenkin miettiä tarkkaan, millaisia sanoja käyttää ja miltä ulosanti vaikuttaa huoltajan näkökulmasta. Huolen puheeksiotossa tarkoituksena on kertoa huolesta, joka on herännyt. Huoli on aina todellinen sille, kenelle se on herännyt. On hyvä muistaa, että se ei välttämättä ole fakta, vaan yhden tai useamman henkilön subjektiivinen kokemus. (Eriksson & Arnkil 2012, 12-17.)

Keskustelussa on tärkeä huomioida lapsen huoltajien asiantuntemus. Viimekädessä he ovat ne, jotka tuntevat lapsensa ja perheensä sisäisen dynamiikan parhaiten (Heinonen ym. 2016, 188.) Se, mistä huoli on herännyt kannattaa jäsenellä mahdollisimman konkreettisesti, jotta huoltajien on helpompi ymmärtää mistä tämä näkemys tulee. Ihmisluonteelle on tyypillistä pohtia etukäteen, mitä tulee tapahtumaan seuraavaksi ja tarkastella syyseuraus-suhteita. Kerrottuun huoleen on hyvä miettiä huoltajien mahdollista reaktiota. Jos käytämme aikaa tunteiden pohtimiseen, joita herää kyseisten huoltajien kohdalla, niin olemme valmiimpia siihen, mitä keskustelussa tulee eteen. (Eriksson & Arnkil 2012, 12-17.) Psykoterapeutti Kruus (2013) kehottaa puheeksiotto tilanteessa olemaan rehellinen ja muistamaan ettei kyseessä ole kuulustelu, vaan dialoginen keskustelu.

On luonnollista, että huolen puheeksiottaja arvioi ennalta, kuinka puheeksiottoon tullaan suhtautumaan. Jos olettamus on, että huolen heräämiseen suhtaudutaan avoimesti ja positiivisesti, se helpottaa myös puheeksiottoa. Jos taas ennakoidaan negatiivista suhtautumista, on tilanne heti mutkikkaampi ja saatetaan arastella kohtaamista. On täysin inhimillistä, että huolen puheeksiottoon suhtaudutaan negatiivisesti tai mennään heti puolustus-kannalle. Huoltajilla on saattanut olla jo käsitys asioista, mutta he ovat kieltäneet niiden olemassaolon. Tällöin on normaalia, että tilanteessa purkaantuu vihaa, torjuntaa tai surua. Nämä ovat ihmisille luontaisia ja hyväksyttäviä suhtautumisia. Jos puolestaan taas ennakoidaan väkivallan uhkaa, on syytä miettiä todella tarkkaan missä ja kenen kanssa asia otetaan puheeksi. Velvollisuutena on ajaa lapsen etua väkivallan uhasta huolimatta, joten siihen on haettava sopivanlaista apua esimerkiksi joltain viranomaistaholta, jotta asia voidaan ottaa turvallisesti puheeksi. (Eriksson & Arnkil 2012, 27-29.) Psykologian emeritus-professori Ojaseen mukaan äkillisesti tulevat tai traumaattiset asiat saattavat johtaa tilanteeseen, jolloin ihminen ei reagoi tilanteessa järjellä vaan tunteella. Ennalta on vaikea määrittellä, kummalla tavalla ihminen tulee reagoimaan. (Ojanen 2018, Hinkulan 2018 mukaan.)

Puheeksioton fyysinen sijainti kannattaa miettiä tarkkaan. Usein on kyse arkaluontoisista asioista, jolloin vaitiolovelvollisuuden tulee ehdottomasti toteutua. Tunteille tulee myös olla tilaa, koska omaa lasta koskevat asiat saattavat herättää hyvin erilaisia tunteita, kuten edellä on mainittu. Tilalla ja ajalla voidaan viestittää huoltajille, että heitä kunnioitetaan ja asia on myös puheeksiottajalle tärkeä. Huoltajia ei tulisi koskaan yllättää tällaisella uutisella. (Eriksson & Arnkil 2012 12-17.) Kun yhteistyön pitää avoimena ja rehellisenä alusta asti, madaltuu kynnyksen huolen puheeksiotolle (Heinonen, ym. 2016, 188).

Kolmannessa vaiheessa arvioidaan sitä, miten puheeksiottotilanne saatiin toteutettua. Saatiinko huoltajille kerrottua huolesta, saatiinko esitettyä konkreettisia ja havainnollistavia tilanteita siitä, miksi huoli lapsesta tai perheestä on herännyt. Onnistuttiinko kartoittamaan voimavaroja, oliko aika ja paikka puheeksioton kannalta sopiva, saatiinko ehdotettua sopivaa tukea ja pohdittiinko, miten puheeksiottaja voisi tukea lasta tai perhettä. Puheeksiottajan on tärkeää pohtia omia tuntemuksia läpi menetelmän. Kun omaa toimintaa ja tuntemuksia tarkastelee lähemmin, saa niistä arvokasta tietoa jatkoa ajatellen. On myös tärkeää arvioida puheeksioton jälkeen kyseisen lapsen tai perheen tilannetta. Mieti onko huoli vähentynyt, uskotko lapsen tai perheen tilanteen paranemiseen, huolestuttaako vielä jokin asia ja pohdi, miten tästä eteenpäin toimitaan. (Eriksson & Arnkil 2012, 12-17.)

Huolen puheeksi ottamisella pyritään käynnistämään yhteistyö huoltajien kanssa yhdessä lapsen ja perheen tukemiseksi. Jokaisessa haastavassa tilanteessa tulisi löytää niin

lapsen, kuin perheenkin voimavarat ja nähdä asiat myönteisen kautta. Yhdistämällä työntekijöiden ja huoltajien voimavarat, saadaan vankempi pohja lapsen tukemiseksi. Huoltajat toimivat oman perheen asiantuntijoina, kun taas varhaiskasvatuksen työntekijä edustaa lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijaa. Lapsen voimavaroina voidaan nähdä esimerkiksi se, että hän syö hyvin, ulkoilee mielellään, on rohkea, osallistuu mielellään ohjattuun toimintaan ja hakeutuu vuorovaikutussuhteeseen aikuisen kanssa. Vanhempien voimavaroina voidaan puolestaan nähdä esimerkiksi heidän rakkaus lastaan kohtaan, lapsen hygieniasta huolehtiminen, säännölliset ruokailuajat perheessä, hoitoon sovitusti osallistuminen, lapselle rajojen asettaminen sekä vanhempainiltoihin osallistuminen. Perheelle voidaan ehdottaa esimerkiksi lapselle kohdennettua tukea ja säännöllisiä tapaamisia huoltajien kanssa. Tuki on sidonnainen lapsen tai perheen haasteisiin. (Eriksson & Arnkil 2012, 29-30.)

4.5 Lastensuojeluilmoituksen tekeminen

Lastensuojeluilmoitus tehdään, kun huoli lapsen hyvinvoinnista herää. Lakiin on kirjattu ilmoitusvelvollisuus lapsesta, jonka kasvussa tai kehityksessä havaitaan puutteita. (Taskinen 2012, 49.) Tämän lain piiriin kuuluvat sosiaali- ja terveysalan henkilöstö, päivähoiton työntekijät, poliisit ja muut viranomaiset (Väestöliitto 2017). Päiväkodin työntekijällä voi herätä huoli pienen lapsen kohdalla esimerkiksi siitä, että lapsi tulee toistuvasti päivähoitoon likaisissa vaatteissa tai vaipoissa, lapsella ei ole asiaankuuluvaa vaatetusta tai lapsi on aina hyvin nälkäinen. Lapsella voi olla merkkejä väkivallasta, kuten mustelmia tai lapsi voi olla pelokas vanhempien tullessa hakemaan häntä päivähoidosta. Näissä tapauksissa on tärkeää ottaa huoli puheeksi kollegoiden ja perheen kanssa. Muita huolenaiheita voivat olla esimerkiksi lapsen itkuisuus tai se, että lapsi on myöhään yksin ulkona tai kotona. Joskus ilmoituksen saattaa tehdä naapuri, joka kuulee riitelyä tai väkivaltaa, huomaa lapsen olevan yksin ulkona tai rappukäytävässä iltamyöhään. (Taskinen 2012, 49-51.)

Ikosen (2016, 21) mukaan viranomaiset tekevät lastensuojeluilmoituksia tottumuksesta, kokonaiskuvaa huomioimatta ja varmistaakseen, ettei kävisi mitään peruuttamatonta. Totuus on kuitenkin se, että vuodessa tehdään 63 000 lastensuojeluilmoitusta, eikä lastensuojelu pysty kunnolla perehtymään joka perheen tilanteeseen.

Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä kuka tahansa, jolla herää huoli lapsesta. Jo ennen lapsen syntymää voidaan tehdä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus, jos syntyy epäily, että vauva tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia heti synnyttyään. Äidin taustat muun muassa oma lastensuojelun asiakkuus, psykyeongelmat tai toimeentulotuen saaminen saattavat edes auttaa työntekijää tekemään lastensuojeluilmoituksen, vaikka äiti ei tällä hetkellä elintavoillaan vaarantaisi millään tavalla lapsen hyvinvointia. (Ikonen 2016, 65-

66.) Ilmoitus tehdään puhelimitse, sähköisesti tai menemällä oman kunnan sosiaali- tai lastensuojelutoimistoon kertomaan tapauksesta, joka herättää aikuisessa huolen (Väestöliitto 2017). Lahdessa lastensuojeluilmoitus tehdään sähköisellä lomakkeella Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän nettisivuilla tai kiireellisessä tapauksessa soittamalla päivystävälle sosiaalityöntekijälle (Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä 2020). Jokaisella kunnalla tulisi olla nettisivuillaan valmis lomakepohja lastensuojeluilmoitusta varten (Minilex 2020a.). Väestöliiton (2017) mukaan ilmoitusta ei saa tehdä sähköpostilla ilmoituksen sisältämien arkaluontoisten tietojen vuoksi, mutta Taskisen (2012, 51) mukaan joissakin kunnissa toimitaan myös näin.

Lastensuojeluilmoitus tulisi tehdä aina omalla nimellä, ja perheellä on oikeus tietää, kuka ilmoituksen on tehnyt. Tämän vuoksi osa ihmisistä arkailee sen tekoa ja näin ilmoitus saattaa jäädä tekemättä. (Taskinen 2012, 51.) Ilmoittajan henkilöllisyys halutaan tietoon sen vuoksi, koska ilmoituksia tehdään joskus myös kiusallaan, täysin perättömästi. Tällöin on usein kyse lapsen huoltajuudesta tai naapuririidasta. Sosiaalityöntekijän tulee kuitenkin aina tutkia ilmoituksen aiheellisuus, vaikka jo lähtökohtaisesti tiedettäisiin, että kyse on kiusanteosta. Lastensuojeluilmoitukset kirjataan aina rekisteriin, olivat ne sitten aiheellisia tai eivät. Vanhemmat voivat tehdä perättömästi lastensuojeluilmoituksesta rikosilmoituksen. (Minilex 2020b.) Joskus on kuitenkin tapauksia, joissa perheelle ei kerrota ilmoituksen tekijää. Näitä saattavat olla esimerkiksi silloin, kun ilmoituksen on tehnyt isovanhempi tai muu lapselle tärkeä henkilö, tai jos tieto voi vahingoittaa lapsen etua tai se on vaaraksi ilmoituksen tekijälle. (Taskinen 2012, 52.) Jos asianosainen ei ole täysin varma, onko lapsesta aiheita tehdä lastensuojeluilmoitusta, hän voi konsultoida sosiaalityöntekijää kertomatta lapsen nimeä tai muita henkilöllisyyttä paljastavia tietoja (Minilex 2020a.).

Kun lastensuojeluilmoitus on tehty ja sosiaalityöntekijä vastaanottaa sen, on sosiaalityöntekijällä 7 arkipäivää aikaa selvittää, onko ryhdyttävä lastensuojelutarpeen selvittämiseen. Jos tähän päädytään, on sosiaalityöntekijän tehtävänä tehdä kolmen kuukauden sisällä huolellinen selvitys lapsen tilanteesta, tätä kutsutaan palvelutarpeen arvioinniksi. (THL 2020e.) Tämän jälkeen tilanteesta riippuen, joko toimenpiteisiin ei ryhdytä, perheelle tarjotaan avohuollontukitoimia tai lapsi sijoitetaan kiireellisesti. Perhe yritetään yhdistää heti, kun se on mahdollista ja tilanne kotona on rauhoittunut. (Taskinen 2012, 53.)

4.6 Salassapitovelvollisuus

Salassapitovelvollisuudella tarkoitetaan usein vaitiovelvollisuutta, mutta myös tallennetai asiakirjasalaisuuden pitämistä (Mahkonen 2010, 178-179). Asiakirjat, jotka sisältävät tietoa sosiaalihuollon asiakkaista, ovat salassa pidettäviä sosiaalihuollon asiakaslain (812/2000, 14§) mukaan, eikä niitä saa näyttää eikä luovuttaa sivullisille ilman

asianosaisten lupaa. Asiakirjalla tarkoitetaan asiakaslain (812/2000, 3§) mukaan asiakirjaa, joka sisältää sosiaalihuoltoon liittyviä tietoja asiakkaasta. Sivullisella tarkoitetaan henkilöä tai tahoja, jolla ei ole lakiin perustuvaa oikeutta tietoihin (Räty 2015, 392). Tällä tarkoitetaan myös samassa virassa toimivia työntekijöitä, joiden asiakas lapsi tai perhe ei ole (THL 2020f).

Mahkonen (2018, 163-164) kuvaa salassapitovelvollisuutta monisyiseksi. Lapsi on varhaiskasvatuksen asiakas ja näin ollen tieto tulisi aina saada lapselta itseltään. Tämä ei tietenkään ole näin yksinkertaista, koska varhaiskasvatusikäiselle lapselle ei voida sysätä tästä vastuuta. Mahkonen mukaan varhaiskasvatuslaki on lapsilähtöinen, mutta säännökset ovat silti aikuiskeskisiä. Tämän vuoksi suostumus perheasioiden jakamisesta tulee kysyä huoltajilta. Tärkeää on huomioida, että suostumus tulee kysyä kaikilta niiltä, joita se koskee. Ongelmia voi esiintyä silloin, kun vain toinen vanhempi antaa suostumuksen tähän. Edes lain mukaan ei ole yksiselitteistä vastausta, miten tällaisessa tilanteessa tulisi toimia.

Suostumuksen muotoa mietitään myös usein varhaiskasvattajien keskuudessa. Suostumukseksi käy joko suullinen tai kirjallinen suostumus. Tässä yhteydessä tulisi myös miettiä, kauanko suostumus on voimassa. Tätä asiaa ei ole laissa säädetty, mutta yleensä suostumus loppuu, kun lapsi poistuu varhaiskasvatuksen piiristä. Usein yksityisestä päiväkodista kysytään, onko lupa jakaa lapsen salassa pidettäviä tietoja kollegoiden kesken. Vastaus on myöntävä, mikäli kyse ei ole juoruilusta, vaan lapsen edun mukaisesta asioiden jakamisesta ammattilaisten kesken. (Mahkonen 2018, 159, 165-166.)

Sosiaalihuollon asiakaslaisissa (812/2000, 20§) on säädetty se, milloin tietyillä viranomaisilla ja laitoksilla on velvollisuus antaa tietoja sosiaalihuollolle salassapitovelvollisuudesta huolimatta. Lastensuojelutarpeen selvittämistä varten muun muassa koululla, poliisilla, terveydenhuollolla sekä seurakunnalla on lakisääteinen velvollisuus antaa tarpeellinen tieto sosiaalihuollolle (Mahkonen 2010, 177). Jos teet lastensuojeluilmoituksen ammattihenkilönä, et voi tehdä sitä anonymisti, vaan perheellä on oikeus tietää, kuka ilmoituksen on tehnyt (THL 2020g). Tällaisissa tapauksissa ilmoitusvelvollisuus kumoaa salassapitovelvollisuuden. Monialainen yhteistyö on näissä tapauksissa lain mukaan sallittua, kun se nähdään välttämättömänä lapsen hyvinvoinnin kannalta. Usein se merkitsee lapsen tai perheen henkilökohtaisen salaisuuden paljastumista, vaikka henkilö ei siihen ole antanut lupaa. (Mahkonen 2010, 176-178.)

5 OPAS, MITEN TOIMIA, KUN HUOLI LAPSESTA HERÄÄ

5.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Projekti aloitettiin vierailulla Pilke Musiikkipäiväkoti Onnimanniin. Palaveriin osallistui tekijöiden lisäksi päiväkodin johtaja sekä varajohtaja. Keskustelimme päiväkodin tarpeista ja miten voisimme niihin parhaiten vastata. Onnimannin henkilökunta toivoi selkeää ohjeistusta, miten toimia, kun huoli lapsesta herää. Tulimme siihen tulokseen, että opinnäytetyöstä tulee toiminnallinen, jonka tuotoksena syntyy henkilökunnan käyttöön suunniteltu opas. Toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu tuotoksen tekeminen, jonka tarkoituksena on ohjeistaa, opastaa tai kehittää toimeksiantajan toimintaa (Vilka & Airaksinen 2003, 9-11). Opinnäytetyön prosessia kuvataan alla olevassa kuvassa (kuva 2). Toiminnallinen opinnäytetyö etsii toimivia käytännön ratkaisuja yhdistämällä teorian ja käytännön. Salosen mukaan toiminnallisen opinnäytetyöprosessin eri vaiheissa mukana olevat toimijat ovat edellytys onnistuneelle työskentelylle. Salonen nostaa tärkeäksi osaksi dialogisen vuorovaikutussuhteen. Prosessin aikana eri toimijat käyvät keskusteluita, arvioivat työskentelyä, antavat sekä vastaanottavat palautetta sekä tarpeen tullen uudelleen suuntaavat työskentelyä. (Salonen 2013, 5-6.)

Kuva 2. Prosessin kuvaus

Päiväkodilla käydyn tapaamisen jälkeen aloitimme opinnäytetyösuunnitelman laatimisen. Suunnitelma sisälsi opinnäytetyöprosessin aikataulun ja kuvauksen sekä keskeisen teorian aiheeseen liittyen. Suunnitelma sisälsi tarkan kuvauksen opinnäytetyössä käytettävistä tiedonkeruumenetelmistä sekä aiheen rajauksen. Valmis opinnäytetyö suunnitelma liitettiin osaksi tutkimuslupahakemusta, jotka lähetettiin päiväkodin johtajalle. Saimme

Pilkkeeltä hyväksynnän suunnitelmalle ja aloitimme työskentelyn. Lopullista opinnäyte-työtä varten keräsimme lisää teoria- ja tutkimustietoa.

Kartoittaaksemme päiväkodin henkilökunnan kokemuksia ja jo olemassa olevaa ammattitaitoa, päätimme toteuttaa kyselyn henkilökunnalle. Laadimme kyselylomakkeen kysymykset (Liite 1) aikaisempien tutkimustulosten sekä päiväkodin antamien tietojen pohjalta. Lomakkeella kartoitimme varhaiskasvattajien kokemuksia siitä, miten toimia, kun huoli lapsesta herää. Veimme paperiset kyselylomakkeet päiväkodin työntekijöille maaliskuun 2020 alkupuolella. Vastausaikaa lomakkeen täyttämiseen oli yksi viikko. Saatuamme kyselylomakkeet analysoimme niistä saatua informaatiota ja saimme käsityksen varhaiskasvattajien kokemuksista heidän omaan osaamiseensa liittyen. Kyselystä saatujen vastausten pohjalta painotimme oppaan vastaamaan Onnimannin tarpeita.

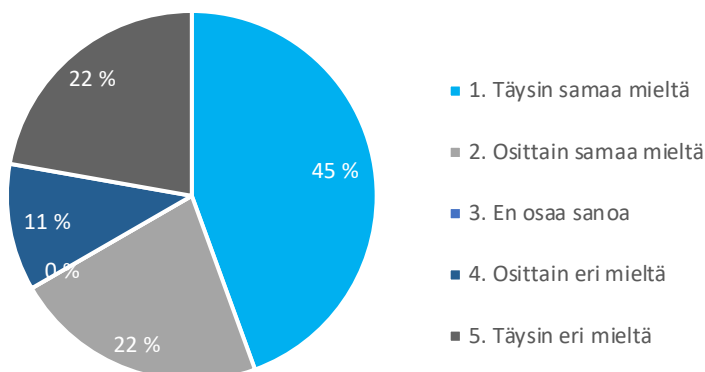
5.2 Kyselyn tulokset

Kysely toteutettiin yhteistyössä Pilke Onnimannin työntekijöiden kanssa. Kyselylomakkeet jaettiin 12 työntekijälle. Kyselyyn vastasi 9 varhaiskasvatuksen työntekijää. Yhden vastajan prosentuaalinen arvo vastauksissa on noin 11 prosenttia. Anonyymissä kyselyssä ei eroteltu työntekijöiden ammattinimikkeitä tai työkokemusta. Kyselylomakkeen avulla pyrittiin kartoittamaan työntekijöiden kokemuksia aiheesta ja näkökulmia sille, mitä tapahtuu huolen herättyä, ennen lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Pilke Onnimannissa päiväkodin johtaja tekee lastensuojeluilmoitukset.

Laaditussa kyselyssä hyödynnettiin numeraalista arviointiasteikkoa helpottamaan vastauksista. Kyselyyn sisällytettiin myös avoimia kysymyksiä, joilla pyrittiin keräämään tietoa myös pintaa syvemältä ja saamaan vastauksia syihin numeroiden taustalla. Kyselylomakkeen avulla pyrittiin hahmottamaan, minkälaista painotusta opas vaatii sekä tuomaan näkyväksi kohdat, joissa varhaiskasvattajilla saattaa esiintyä epävarmuutta tai huolta. Kysely sisälsi 15 kysymystä sekä palauteosion (Liite 1). Kyselyn keskeisinä teemoina toimi huolen puheeksiotto, huolen herääminen, kirjaaminen ja dokumentointi sekä lastensuojelun kanssa tehtävä yhteistyö.

Kyselyn ensimmäisellä kysymyksellä pyrittiin kartoittamaan työntekijöiden kokemusta siitä, kokevatko he tietävänsä, miten toimia, kun huoli lapsesta herää. Kyselyyn vastanneista 45% koki tietävänsä miten toimia, kun huoli lapsesta herää (kuviot 1). Merkittävä huomio oli se, että vain alle puolet päiväkodin henkilökunnasta koki varmuudella tietävänsä miten toimia huolen herättyä. Jopa 22% vastanneista kertoi, etteivät tiedä lainkaan, miten toimia tällaisessa tilanteessa. Vastauksissa näkyi paljon hajontaa (kuviot 1).

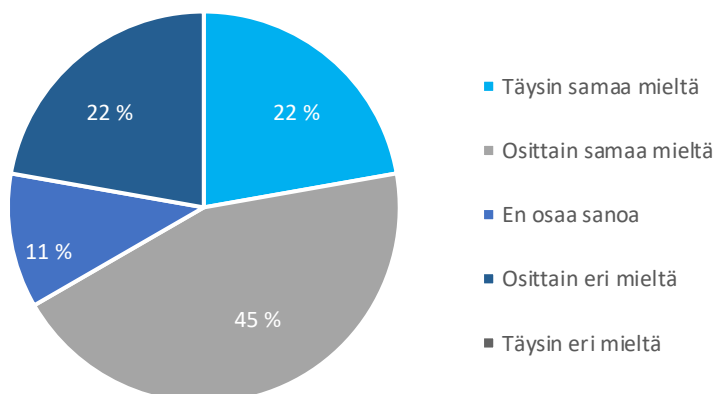
Tiedän miten toimia kun huoli lapsesta herää

Kuvio 1. Tiedän miten toimia, kun huoli lapsesta herää

Ohjeistus siihen, kuinka toimia, kun huoli lapsesta herää koettiin riittämättömänä. Vain 22% vastanneista kertoi saaneensa tähän riittävän ohjeistuksen. Samaan aikaan 22% koki ohjeistuksen täysin riittämättömänä. Kuitenkin lähes puolet olivat osittain samaa mieltä siitä, että ovat saaneet riittävän ohjeistuksen (kuvio 2). Vertaillen kuvioden yksi ja kaksi tuloksia vastauksien välillä esiintyi ristiriitaa. Toisaalta 45% koki täysin tietävänsä miten toimia huolen herättyä, mutta vain 22% työntekijöistä kertoi saaneensa tähän riittävän ohjeistuksen.

Koen saaneeni tähän riittävän ohjeistuksen

Kuvio 2. Riittävän ohjeistuksen saaminen

Kysyttäessä millaisena työntekijät kokivat huolen puheeksioton vanhempien kanssa, vastauksista nousi toistuvasti esiin vanhempien ja päiväkodin välisen suhteen merkitys. Varhaiskasvattajat kokivat huolen puheeksiottamisen helpommaksi, mitä parempi suhde heillä on perheeseen. Puheeksiottaminen koettiin tärkeänä, mutta haastavana asiana. Puheeksiottoa vaikeuttavana tekijänä nähtiin pelko perheen suhtautumisesta asiaan. Avoimuus ja huolen oikea-aikainen puheeksiotto nousivat esiin monissa vastauksissa.

Puheeksiotto kuuluu työnkuvaani ja koen olevani tarpeeksi ammattitaitoinen ottamaan vaikeatkin asiat puheeksi.

Pyrimme jo lähtökohtaisesti niin avoimiin väleihin vanhempien kanssa, että huolen puheeksiottaminen on helppoa plus, että asiaa ei pitkitetä.

Kysyttäessä, mikä toisi lisää itsevarmuutta työntekijälle ottaa huoli puheeksi, lähes kaikissa vastauksissa tuli ilmi oman tiimin ja esimiehen antaman tuen tärkeys. Huolen puheeksiottaminen oman tiimin ja esimiehen kanssa koettiin helpoksi 56% vastauksista. Toisaalta 33% oli täysin erimieltä. Vastauksissa ilmennyt hajonta oli merkittävää, sillä 89% vastauksista sijoittui jompaankumpaan ääripäähän. Huolen puheeksiotossa eniten epävarmuutta herätti vanhempien reagointi. Muina epävarmuutta herättävinä tekijöinä kuvattiin työyhteisön erimielisyydet huolen puheeksiotosta sekä huoli siitä, osaako huolta ilmaista oikealla tavalla.

Vanhempien suhtautuminen ja että saan asian ilmaistua haluamallani tavalla.

Epävarmuutta lisäisi työyhteisön erimielisyys huolen aiheesta.

Työntekijät kokivat, että suhde vanhempiin voi muuttua huolen puheeksioton jälkeen. Työntekijät nostivat esiin huolen siitä, että suhde vanhempiin heikkenee. Vanhempien reaktiot nähtiin kuitenkin tapauskohtaisina. Varhaiskasvattajat kokivat, että huolen puheeksioton jälkeen suhde voi joskus myös muuttua avoimemmaksi. Muutamassa vastauksessa kuvattiin perheen kanssa tehtävää yhteistyötä alkuun hankalaksi, mutta sen nähtiin parantuvan vanhempien ymmärtäessä, että halutaan toimia lapsen parhaaksi. Varhaisen vuoro-vaikutuksen tuki, avun tarjoaminen kasvatuksessa sekä keskustelut perheen arjen kulusta ovatkin Kivimäen (2009, 17) mukaan tärkeitä tekijöitä rakentaessa suhdetta perheiden kanssa.

Riippuu paljon vanhemmista ja omasta tavasta ottaa huoli puheeksi. Jollain vanhemmilla käynnistyy vahva suojele mekanismi, eivätkä he halua nähdä huolta. Toiset taas ottavat apua ja tukea mielellään vastaan, kunhan sen osaa markkinoida vanhemmille positiivisella tavalla.

Alkuun tilanne voi olla todella kiusallinen ja vaikea, joskus se voi jatkua tai sitten helpottaa. Yleensä vanhemmat ymmärtävät lopulta, että lapsen parhaaksi haluavat kaikki toimia.

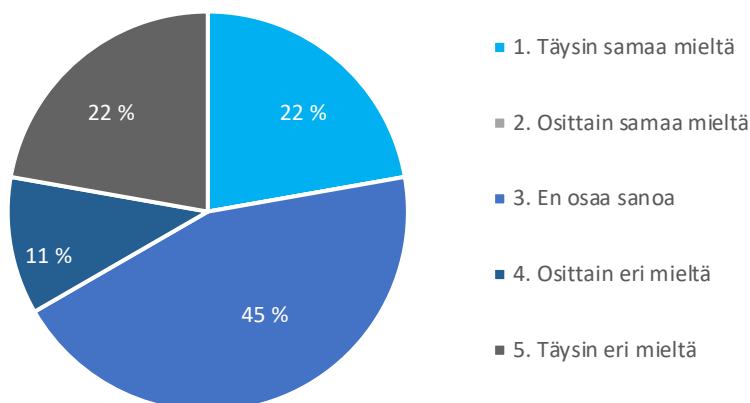
Kysyttäessä havaintojen kirjaamisesta, vain 22% vastanneista kertoi kirjaavansa systemaattisesti ylös havaintoja, kun huoli lapsesta on herännyt. Täysin erimieltä olivat 22% vastanneista ja 45% kertoi, etteivät osanneet sanoa kirjaavatko he systemaattisesti ylös havaintoja vai eivät (kuvio 3). Ristiriitaista oli se, että vain 22% vastanneista kertoi kirjaavansa havaintoja ylös systemaattisesti, mutta kysyttäessä miten he kirjaavat lapsesta tekemiään havaintoja huolen herättyä, jokainen vastaajista kertoi käyttämistään kirjausmenetelmistä. Hajontaa löytyi myös käytetyistä kirjausmenetelmistä. Esiin nousi muun muassa vasut, tiimipalaverit ja havainnointivihot.

Jokin yhteisesti sovittu vihko tms. mihin huolen aiheet kirjataan.

Otan lapselle oman havainnointivihkon apuvälineeksi, johon kirjaamme yhdessä tiimin kanssa pieneltäkin vaikuttavat asiat.

Yhteisesti kirjaaminen erilliselle lomakkeelle.

Kirjaan systemaattisesti havaintoja kun huoli lapsesta on herännyt

Kuvio 3. Systemaattinen havaintojen kirjaaminen huolen herättyä

Osa työntekijöistä pohti, että lastensuojeluilmoituksia on mahdollisesti jäänyt tekemättä. Yli puolet vastanneista kuitenkin koki, että lastensuojeluilmoituksia ei ole jäänyt ollenkaan tekemättä. Vain harva vastasi siihen, mikä vaikuttaa lastensuojeluilmoituksen tekemättä jättämiseen. Vaikuttaviksi tekijöiksi nousi vanhempien vähättely huolenaiheeseen sekä tilanteen seuraamaan jääminen. Yksi vastanneista kertoi, että tekisi ilmoituksia herkemmin kuin muut työntekijät.

Ehkä jossain tapauksissa, joita on lähdetty seuraamaan mihin suuntaan asiat etenevät ja lopulta ”ongelma” on kadonnut.

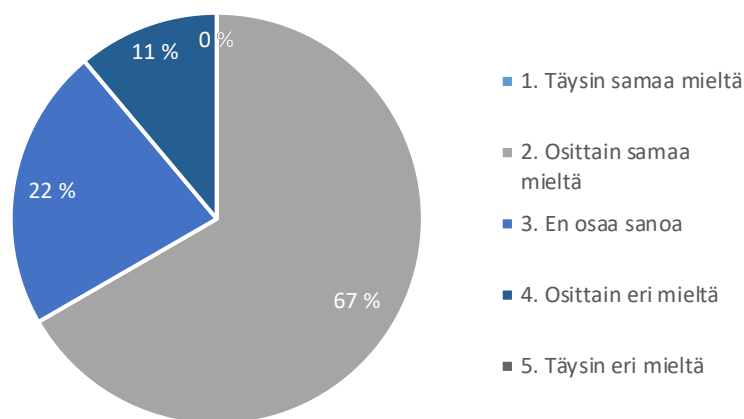
Vastaajista 67% kertoi olevansa osittain samaa mieltä siitä, että yhteistyötä lastensuojelun kanssa voisi olla enemmän. Kivimäki (2009, 14) toteaa, että yleisesti varhaiskasvattajat kokevat epävarmuutta lastensuojeluun liittyvissä asioissa ja tähän kaivattaisiin lisäkoulutusta päiväkodin henkilökunnalle. Kyselyn vastauksista ei löytynyt paljon hajontaa, sillä yksikään vastaajista ei ollut täysin samaa, eikä täysin eri mieltä yhteistyön lisäämisestä lastensuojelun kanssa. Yksi vastaajista oli osittain sitä mieltä, että yhteistyötä ei tarvitse enempää (kuvio 4). Varhaiskasvattajilla oli selkeä näkemys siitä, millainen yhteistyö lastensuojelun kanssa palvelisi päiväkodin tarpeita. Vastauksissa nousi esiin tarve selkeämmälle ohjeistukselle, avoimelle ja jatkuvalla yhteistyöllä sekä konsultointi avulle.

Päiväkodilla voisi olla esim. info lastensuojelusta tai sosiaalityöntekijä, perhetyöntekijä tms. mikä markkinoisi lastensuojelua ”hyvällä tavalla”.

Yhteistyötä enemmän esim. infotilaisuus päiväkodilla.

Sellainen että osapuolet ovat helposti tavoitettavissa, jos on tarvetta konsultoinnille.

Toivoisin enemmän yhteistyötä lastensuojelun kanssa. Esimerkiksi konsultaatio apua sosiaalityöntekijältä

Kuvio 4. Yhteistyön lisääminen lastensuojelun kanssa

Kyselyn vastaukset koskien lastensuojelun kanssa tehtävää yhteistyötä olivat hyvin samassa linjassa aiemman tutkimustiedon kanssa. Vilén kuvailee lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen yhteistyötä haasteelliseksi, mutta merkitykselliseksi. Yhteistyöltä toivotaan selkeyttä työnjakoon sekä enemmän tietoa niin lastensuojelun kuin varhaiskasvatuksen auttamismahdollisuuksista. Panostusta kaivataan kummaltakin taholta, jotta yhteistyö helpottuisi. (Vilén 2019, 30-31.) Myös Leppäkoski, Koivuluoma, Perälä & Paavilainen (2017, 200) painottavat yhteistyön tärkeyttä varhaisessa vaiheessa, jotta paitsi apu tulisi lapselle ja perheelle nopeasti, niin se olisi myös kustannustehokasta.

5.3 Oppaan sisältö ja visuaalisuus

Hyvän oppaan kirjoittaminen ei ole itsestäänselvyys. Siinä on paljon erilaisia asioita, joita tulee ottaa huomioon. Tärkeimpänä on selkeä ohjeistus, mitä tehdään ja missä järjestyksessä sekä oppaan helppolukuisuus. (Hyvärinen 2005.) Ohjeet tulee purkaa tarpeeksi pieniin osiin ja ymmärrettävään muotoon sekä käyttää asiantuntevaa kieltä (Kotimaisten kielten keskus 2020). Myös ohjeiden perustelua pidetään Hyvärisen mukaan tärkeänä. Opas tulee kirjoittaa niin, että se on kohdennettu lukijalle. Kirjoittajan tulee miettiä, kirjoittaako ohjetta alan ammattilaiselle, vanhemmalle vai lapselle. (Hyvärinen 2005.) Hyvässä oppaassa tulee käyttää käskymuotoa. Rakenteen tulee olla selkeä ja tekstissä tulee olla tarvittavat väliotsikot. Kuvia voi myös lisätä tarpeen mukaan auttamaan lukijaa. Jos oppaassa on paljon hankalaa lakitekstiä, on kieltä hyvä muuttaa helpommin ymmärrettävään muotoon. (Kotimaisten kielten keskus 2020.)

Päiväkodille tehdyssä kyselyssä kysyttiin, mitä henkilökunta toivoisi oppaan sisällöltä. Oppaasta toivottiin selkeää ja konkreettista, johon päiväkodin henkilökunta voi tarvittaessa tukeutua. Henkilökunta pyysi, että oppaassa tuodaan näkyväksi se, milloin olla huolissaan sekä miten huolen herätessä tulee toimia. He toivoivat havainnollistavia esimerkkejä helpottamaan oman huolen jäsentämistä. Myös lastensuojeluviranomaisten sekä muiden yhteistyötahojen ajankohtaisia yhteystietoja toivottiin osaksi opasta. Onnimannilta tuli toive, että tuleva opas olisi työelämälähtöinen sekä helposti ymmärrettävä. Turhan pitkät oppaat tai kansiot hukkuvat päiväkotiarjessa muiden kansioiden sekaan, eikä arjen kiireessä niihin jää aikaa tutustua.

Opas toteutettiin niin, että se sulautuu helposti päiväkodin arjessa varhaiskasvattajien työkaluksi. Koska oppaan oli tarkoitus ohjeistaa miten toimia, kun huoli lapsesta herää, lähestyimme asiaa sekä varhaiskasvatuksen, että lastensuojelun teorian pohjalta. Perehdyimme huolen puheeksiottomenetelmiin ja erilaisiin huolen puheeksiotto-ohjeistuksiin löytääksemme sieltä varhaiskasvatukseen ja oppaan sisältöön sopivia menetelmiä. Aineisto opinnäytetyön tietoperustaan sekä oppaaseen koostuu tieteellisistä artikkeleista, tutkimuksista, kirjallisuudesta sekä muista sosiaalialan julkaisuista. Oppaan sisällössä on otettu huomioon lapsen edun ensisijaisuus.

Opas sisältää kansilehden, johdannon sekä kuusi sivua asiasisältöä. Ensimmäisellä sivulla määritellään huoli sekä havainnollistetaan huolenasteita esimerkkien avulla. Toisella sivulla kuvataan huolen vyöhykkeistöä sekä sanallisesti, että kuvan avulla. Kuvasta ilmenee huolenasteet ja kuinka päiväkodin työntekijän tulisi milläkin asteella toimia. Seuraavana oppaassa on huolenarviointitaulukko, jonka tarkoituksena on helpottaa työntekijää tekemään arvio omasta huolesta. Taulukko on jaettu erilaisiin osa-alueisiin, kuten lapsen

fyysiseen hyvinvointiin, lapsen arkeen ja vanhemmuudentaitoihin. Neljännellä sivulla on toimintaohjeet siitä, miten toimia, kun huoli lapsesta herää. Sivulla sisältyy seitsemänvaiheisen ohjeistuksen sekä pohdittavia huomioita, joita työntekijöiden tulee ottaa huomioon huolen herätessä. Oppaan viidennellä sivulla avataan huolen puheeksioton käsite. Sivulla on käytännön ohjeita, kuinka valmistautua huolen puheeksiottoon sekä huomioita, joita tulee pohtia valmistautuessa huolen puheeksiottoon. Viimeiselle sivulle on koottuna Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän ajantasaiset yhteystiedot. Yhteystietoihin on koottuna puhelinnumerot, osoitteet, aukioloajat sekä lyhyet palvelukuvaukset.

Oppaasta syntyi tiivis tietopaketti, kuten päiväkotitoivo oli toivonut. Oppaan suunnittelussa otettiin huomioon työelämälähtöisyys, jotta se olisi mahdollisimman käytännöllinen päiväkodin arjessa. Oppaasta tehtiin paperinen versio, pdf-tiedosto sekä muokattavissa oleva Word-tiedosto, jotta päiväkodin työntekijät pääsevät muokkaamaan yhteystietoja niiden muuttuessa. Ulkoasusta pyrittiin tekemään helppolukuinen, selkeä ja visuaalisesti miellyttävä. Tekstiä pyrittiin jäsentämään selkeäksi informatiivisten otsikoiden avulla. Värimaailma pyrittiin pitämään hillittynä ja yhtenäisenä. Oppaassa hyödynnettiin taulukoita ja kuvia elävöittämään tekstiä. Oppaassa käytetyt kuvat ovat tekijänoikeusvapaita kuvia Pexels sivustolta. Kuvien käytössä on huomioitu sivuston käyttöehdot.

5.4 Oppaan hyödynnettävyys ja jatkokehittäminen

Opas suunniteltiin päiväkotitoivo Onnimannin työntekijöille. Sitä voi hyödyntää kaikki varhaiskasvatuksen ammattilaiset. Oppaan tarkoitus on lisätä varhaiskasvattajien tietoisuutta, miten toimia huolen herättyä. Oppaan avulla he voivat jäsentää omaa huolta ja huolenasetta sekä palauttaa mieleen, mitä heidän tilanteessansa tarvitsee tehdä. Palautetta oppaan hyödynnettävyydestä ja työelämälähtöisyydestä on haasteellista saada opinnäytetyöprosessin aikana. Opas lähetettiin arvioitavaksi ohjaavalle opettajalle, toimeksiantajalle sekä muutamalle puolueettomalle varhaiskasvatuksen ammattilaiselle, jotta saatiin palautetta ja kehitysideoita oppaaseen ennen lopullista versiota. Oppaan todellinen hyöty ja arvo tulee esiin vasta sen vakiinnuttua osaksi varhaiskasvattajien työmenetelmiä.

Opinnäytetyötä tehdessä jatkokehitysideoita syntyi useampikin. Varhaiskasvatuksen työntekijöille suunnatussa kyselyssä nousi esiin selkeä tarve dokumentointimenetelmien yhtenäistämiseksi. Vaikka opas on varmasti hyödyllinen päiväkodille, on lisäkoulutukselle tarvetta. Käytäntöjen yhtenäistäminen lasten edun turvaamiseksi on tärkeää. Kun kaikki toimivat yhtenäisellä tavalla, tiedon hukkumisriski pienenee. Myös työntekijöiden tietoisuutta lastensuojelusta tulisi lisätä, esimerkiksi koulutuspäivän avulla. Kivimäki toteaa, että varhaiskasvattajilla on halua tehdä ennaltaehkäisevää työtä, mutta tietotaito on puutteellista ja näin ollen lisäkoulutukselle olisi tarvetta (Kivimäki 2009, 14). Tässä voitaisiin hyödyntää

esimerkiksi sosiaaliohjaajan tai sosiaalityöntekijän ammattitaitoa. Koska varhaiskasvatuksessa työntekijöiden vaihtuvuus voi olla suuri, on hyvä huolehtia säännöllisesti työntekijöiden tiedottamisesta ja kouluttamisesta. Säännöllisellä yhteistyöllä lastensuojelun kanssa voidaan parantaa ja helpottaa sekä varhaiskasvattajien, että lastensuojelun työtä. Parhaimmillaan yhteistyöllä saadaan oikeat lapset ja perheet oikean avun piiriin ja karsittua turhat lastensuojeluilmoitukset pois. Selkeä vastuunjako varhaiskasvatuksen työntekijöiden välillä voi helpottaa työskentelyä. Varhaiskasvatuksessa sosionomit ovat hyvin koulutettuja perheen ja sosiaalipalveluiden kanssa tehtävään yhteistyöhön.

6 YHTEENVETO

6.1 Pohdinta

Opinnäytetyön tavoitteena oli tehdä opas varhaiskasvatuksen työntekijöille, miten toimia, kun huoli lapsesta herää. Opinnäytetyön tarkoituksena oli lisätä varhaiskasvattajien tietoa siitä, kuinka toimia ennen lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Tässä onnistuttiin ja lopputuloksena syntyi opas. Oppaaseen kerättiin keskeisin tieto, miten varhaiskasvattajan tulee toimia, kun huoli lapsesta herää. Oppaasta tuli työelämälähtöinen ja riittävän yksinkertainen, jotta sitä on helppo hyödyntää päiväkodin hektisen arjen keskellä. Varhaiskasvattajat saavat oppaasta konkreettisia neuvoja ja esimerkkejä, jotka helpottavat huolen arvioimista ja toimimista sen herättyä. Oppaan sisältämät neuvot myös madaltavat kynnystä ottaa huoli puheeksi niin vanhempien, kuin työyhteisönkin kanssa. Myös Pilke Musiikkipäiväkoti Onnimannin työntekijät kokivat aiheen tärkeäksi, mikä toi meille lisää motivaatiota prosessin aikana.

Uhkana oppaan hyödynnettävyydelle nähtiin päiväkodin henkilökunnan asenteet sitä kohtaan. Koetaanko opas tarpeeksi hyödylliseksi, jotta siitä tulee konkreettinen työkalu varhaiskasvattajien arkeen, vai jääkö se kaapin pohjalle pölyttymään. Vahvuuksiin opinnäytetyöprosessin aikana kuului tiimityöskentely ja selkeä aikataulutus. Ryhmän kanssa työskentely yhteisen päämäärän saavuttamiseksi oli hyvää harjoitusta sosionomin työnkuvaa ajatellen. Sosionomin työkentällä on tyypillistä tiimityöskentely, joka vaatii toimiakseen yhteiset tavoitteet sekä dialogisen työotteen. Opinnäytetyön teoriapohjan sisällön rajaaminen ja tiivistäminen tuottivat haasteita, sillä käsitelty aihe oli hyvin laaja ja monesta eri näkökulmasta tarkasteltavissa.

Opinnäytetyön aikana toteutetusta kyselystä nousi esiin tarve päiväkodin sisäisten toimintamallien yhtenäistämiseksi. Esimerkiksi dokumentointi menetelmissä oli suuria eroavaisuuksia työntekijöiden välillä, mikä voi luoda epäselvyyttä ja vaikeuttaa lastensuojelullisen tuen tarpeen havaitsemista. Erilaisia dokumentointi tapoja tuli ilmi lähes yhtä monta, kuin kyselyyn oli vastanneita. Kun tehtyjä havaintoja kirjataan eri paikkoihin, on mahdollista, että olennainen tieto hukkuu. Tämä vaarantaa olennaisen tiedon välittymisen työntekijältä toiselle. Tällöin lapsen tuen tarpeen tunnistaminen voi vaikeutua. Ulkopuolisten henkilöiden kuten sijaisten on vaikea tehdä kirjauksia ilman yhdenmukaisia dokumentointi käytäntöjä. Sijaisten tekemät tärkeät havainnot voivat jäädä kirjaamatta puutteellisen dokumentointi ohjeistuksen vuoksi.

Lastensuojelun kanssa tehtävän yhteistyön tarve nousi vahvasti esille monissa vastauksissa. Henkilökunnan toimesta tuli esiin hyviä ja konkreettisia ideoita, miten yhteistyötä

voisi kehittää tulevaisuudessa. Moni vastaajista osasi nimetä millaiselle yhteistyölle päiväkodilla oli tarve. Parempi ohjeistus ja informaation lisääminen nousivat toistuvasti esille. Yhteistyötä lastensuojelun kanssa voisi kehittää esimerkiksi järjestämällä koulutuspäivän lastensuojelun toimintatavoista. Tällä voidaan lisätä varhaiskasvattajien tietoisuutta lastensuojelun palveluista sekä edistää heidän ammatillista osaamista.

6.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

LAB-ammattikorkeakoulu on sitoutunut yhdessä muiden Suomen ammattikorkeakoulujen kanssa noudattamaan opinnäytetyötä koskevaa eettisyyden ja luotettavuuden toimintamallia. Opinnäytetyöprosessin tulee noudattaa eettisiä ja hyvän tieteellisen käytännön suosituksia. Suositusten perustana on lainsäädäntö sekä tiedeyhteisön kansainväliset ja kansalliset tutkimuseettiset periaatteet, linjaukset ja suositukset. Hyvän ja uskottavan opinnäytetyön perusta on noudattaa eettisiä arvoja, kuten rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta. Tutkimuksissa ja haastatteluissa on oltava erityisen tarkka, jotta saatu tieto ei vääristy aineiston käsittelyssä. (Arene 2019, 3.)

Toimeksiantajan ja opinnäytetyön aiheen ollessa selvillä, laadimme opinnäytetyösuunnitelman. Suunnitelma piti sisällään opinnäytetyön aikataulun, aikaisempia tutkimuksia aiheesta, opinnäytetyössä käytettävää lähdemateriaalia sekä suunnitelman, miten opinnäytetyö toteutetaan. Suunnitelma hyväksyttiin opinnäytetyön ohjaavalla opettajalla ja toimitettiin toimeksiantajalle. Toimeksiantajan ja opiskelijan tulee laatia yhteistyösopimus ristiriitojen välttämiseksi (Arene 2019, 6). Sopimuksia allekirjoitettiin kolme kappaletta, yksi kullekin osapuolelle. Käytimme sopimuksessa LAB-ammattikorkeakoulun laatimaa valmista toimeksiantosopimus pohjaa.

Lähdemateriaalia etsiessä käytimme laajasti ja monipuolisesti eri lähteitä. Lähteiden luotettavuutta on arvioitu niiden ajantasaisuuden mukaan, vertaillen niitä kriittisesti muihin lähteisiin sekä perehtyen tarkasti aiheeseen. Olemme tarkastaneet missä, milloin ja kuka tekstin on julkaissut. Lähdemateriaalina hyödynsimme sosiaali- ja terveysalan kirjallisuutta, erilaisia tutkimuksia, kuten pro gradu -tutkielmia sekä erilaisia verkkojulkaisuja. Opinnäytetyön aihe on mielenkiintoinen ja ajankohtainen, joten lähdemateriaalia löytyi paljon. Jouduimme lopuksi jättämään osan opinnäytetyön tekstistä pois, jotta saimme rajattua aihetta paremmin. Opinnäytetyön lähdeviitteet ovat merkittynä LAB-ammattikorkeakoulun antaman ohjeistuksen mukaisesti. Tekstissä on pyritty selkeästi erottelemaan lähdeteksti sekä oma pohdinta.

Anoimme toimeksiantajalta vapaamuotoisena hakemuksena tutkimuslupaa opinnäytetyöhön liittyvää kyselyä varten. Opinnäytetyöprosessin alussa harkitsimme kyselyn

toteuttamista useampaan Lahden alueen Pilke päiväkotiin. Resurssien rajallisuuden vuoksi päädyimme kuitenkin rajaamaan kyselyn vain Onnimannin henkilökunnalle. Pohdimme, olisiko kyselystä noussut esiin erilaista tietoa, jos kysely olisi toteutettu suuremmalle otantajoukolle. Kyselylomakkeita toimitettiin henkilökunnalle 12 kappaletta, joista yhdeksään vastattiin. Jäimme pohtimaan, olisiko vastausprosentti ollut korkeampi, jos vastausaikaa olisi ollut enemmän. Otannan ollessa pieni, kolmella vastauksella voi olla suuri vaikutus kyselystä saatuihin tuloksiin. Mitä pienempi otanta, sitä suurempi prosentuaalinen osuus on yhdellä vastaajalla. Vastausten ja kommenttien välillä esiintyi ristiriitoja, joiden pohjalta heräsi ajatus, olivatko kaikki ymmärtäneet ohjeistuksen oikein.

Eettisyyden huomioimme kyselyssä muun muassa siten, että teetätimme kyselyn anonyymisti. Suomen perustuslaissa (731/1999, 10§) on kirjattu perusoikeutena yksityisyyden suoja. Yksityisyyden säilyttäminen on opinnäytetyöntekijän vastuulla (Arene 2019). Tutkimukseen osallistuvilla on oikeus saada tarvittava tieto mihin he osallistuvat ja mihin saatua tietoa käytetään. Hyvän tutkimuskäytännön mukaista on kunnioittaa ja arvostaa toisen itsemääräämisoikeutta myös silloin, kun he eivät halua osallistua tutkimukseen. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2019, 20-23.) Kyselyyn vastaaminen oli henkilökunnalle vapaaehtoista. Emme keränneet kyselyssä henkilökohtaisia tietoja, joista henkilöllisyys voisi paljastua. Veimme tulostetut lomakkeet yksittäisiin kirjekuoriin pakattuna päiväkodinjohtajalle, joka jakoi ne työntekijöille. Keräsimme kyselyt takaisin suljetuissa kirjekuorissa. Aineisto käytiin huolellisesti ja puolueettomasti sitä väärentämättä läpi. Aineiston läpikäynnin jälkeen hävitimme kyselylomakkeet asianmukaisesti.

LÄHTEET

- Arene. 2019. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset [viitattu 20.4.2020]. Saatavissa: <http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTI-KORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?t=1578480382>
- Askel terveyteen. 2019. 9 merkkiä lasten kaltoinkohtelusta. Askelterveyteen.com [viitattu 10.3.2020]. Saatavissa: <https://askelterveyteen.com/lasten-kaltoinkohtelu-9-merkkia/>
- Bardy, M. 2009. Lastensuojelun Ytimessä. 4. uudistettu painos. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes.
- Duodecim. 2004. Yhteistyö päivähoidon ja varhaiskasvatuksen kanssa. Lastenneuvola-opas [viitattu 27.2.2020]. Saatavissa: https://www.ebm-guidelines.com/dtk/Ino/avaa?p_artikkeli=Ino00016
- Eriksson, E. & Arnkil, T. 2012. Huoli puheeksi - Opas varhaisista dialogeista. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes.
- European Commission. 2020. Education and training. Early childhood education and care [viitattu 18.3.2020]. Saatavissa: https://ec.europa.eu/education/policies/early-childhood-education-and-care_en
- Gadolin, C. Wikström, E. 2016. Organising Healthcare with Multi-Professional Teams: Activity Coordination as a Logistical Flow. Scandinavian Journal of Public Administration [viitattu 7.4.2020]. Saatavissa: https://www.researchgate.net/publication/311765433_Organising_Healthcare_with_Multi-Professional_Teams_Activity_Coordination_as_a_Logistical_Flow
- Halme, N. & Perälä, M-L. 2014. Lapsiperheiden huolet ja avunsaanti. Teoksessa Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. Lapsiperheiden hyvinvointi. THL. 216-226. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- Hinkula, E. 2018. Ihmiset voidaan jakaa järki- ja tunneihmisiin – tunne vie usein, koska järki ei ehdi mukaan päätöksentekoon. Yle [viitattu 8.3.2020]. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-10059028>
- Heinonen, H., Iivonen E., Korhonen M., Lahtinen N., Muuronen K., Semi R. & Siimes U. 2016. Lasten oikeudet ja aikuisten vastuut varhaiskasvatuksessa. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Heinonen, H. 2014. Mitä lapsen etu tarkoittaa? Lastensuojelun Keskusliitto [viitattu 10.3.2020]. Saatavissa: <https://www.lskl.fi/blogi/mita-lapsen-etu-tarκοittaa/>
- Heikkinen, J. 2016. Lapsen havainnointi varhaiskasvatuksessa. Havainnointi on lapsen kuulemista ja kohtaamista. Pikkuväki [viitattu 2.3.2020]. Saatavissa: <https://vasu2017kirkossa.wordpress.com/2017/09/13/lapsen-havainnointi-varhaiskasvatuksessa/>
- Hoppari, R. 2014. Moniammatillinen yhteistyö varhaiskasvatuksen kokemana. Helsingin yliopisto [viitattu 25.1.2020]. Saatavissa: http://www.aikuissosiaalityo.fi/files/3810/Moniammatillinen_yhteistyö_varhaiskasvatuksen_kokemana.pdf
- Huhtanen, K. 2007. Varhainen puuttuminen koulussa. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Hotus. 2015. Lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen tehokkaat menetelmät sosiaali- ja terveydenhuollossa. Hoitosuositus [viitattu 10.3.2020]. Saatavissa: <https://www.hotus.fi/wp-content/uploads/2019/03/kaltoinkohtelu-hs-lyh.pdf>
- Hyvärinen, R. 2005. Millainen on toimiva potilasohje? Duodecim [viitattu 23.2.2020]. Saatavissa: <https://docplayer.fi/5775-Millainen-on-toimiva-potilasohje.html>
- Ihalainen, J. & Kettunen, T. 2016. Turvaverkko vai trampoliini: sosiaaliturvan mahdollisuudet. 10 uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Ilvonen, I. 2013. Lapsihavainnointi varhaiskasvatussuunnitelmapohjaisen varhaiskasvatuksen tukena. Laurea-ammattikorkeakoulu [viitattu 2.3.2020]. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/61614/Ilvonen_Irja.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Ilvonen, E. 2016. Mikä on lapsen etu? Artikkelin on julkaistu Lapsemme 2/2016 -lehdessä. MLL [viitattu 8.3.2020]. Saatavissa: <https://www.mll.fi/lapsemme-lehti/mika-lapsen-etu/>
- Ikonen, L. 2016. Jos lastensuojelulla on asiaa – joka kodin opas viranomaisasiointiin. Ke-rava: Kustannusliike Vahtikoira.
- Inkilä, J. 2015. Lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen ja varhaisen puuttumisen moniammatillista yhteistyötä kuvaileva malli. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto [viitattu 23.4.2020]. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98212/978-951-44-9981-4.pdf?sequence=1>

- Järviluoto, S. Mäkinen, M. 2009. Päivähoidon ja lastensuojelun yhteistyö. Toimivia käytäntöjä ja kipupisteitä Kallio – Alppiharju – Pasilan päivähoidoalueella. Metropolia [viitattu 15.3.2020]. Saatavissa: <https://core.ac.uk/download/pdf/37986881.pdf>
- Kaiponen, S. & Bykachev, K. 2014. Huolen puheeksiottaminen ja hyvien käytäntöjen dialogi [viitattu 22.2.2020]. Saatavissa: http://www.uef.fi/documents/547052/549365/2014_10_20_Huolen+puheeksiottaminen.pdf/5e8b4fd6-5cbc-4fbc-8664-01ba8b804f68
- Karjalainen, R., Forsberg, H. & Linnas, H. 2012. Lapsi ja lastensuojelu käytännössä. Teoksessa Söderholm, A. & Kivitie-Kallio, S. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim.
- Karvinen, I. 2013. Edistävät ja rajoittavat tekijät ehkäisevän lastensuojelun toimialojen välisessä yhteistyössä. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön pro gradu – tutkielma [viitattu 2.2.2020]. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/94534/GRADU-1383555553.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kaskela, M. & Kronqvist, E-L. 2012. Niin ainutlaatuinen. Näkökulmia lapsen yksilölliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan kehittämiskeskus. 3.painos. Tampere: Juvenes Print Oy- Suomen Yliopistopaino Oy
- Kasvusto. 2020. Yhteinen sävel kasvatuskumppanuuteen [viitattu 29.4.2020]. Saatavissa: <http://www.kasvusto.fi/kasvatuskoulutus/muut-kasvatuskoulutukset/kasvatuskumppanuus/>
- Kauppi, A. 2012. Sisäiset mustelmat – pahoinpitelyn psyykkiset vaikutukset. Teoksessa Söderholm, A. & Kivitie-Kallio, S. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim.
- Kekkonen, M. 2012. Kasvatuskumppanuus puheena (THL). Väitöskirja. Tampere: Juvenes Print- Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Kisely, S., Abajobir, A., Mills, R., Strathearn, L., Clavarino, A. & Najman, J. 2018. Child maltreatment and mental health problems in adulthood: birth cohort study. The British Journal of Psychiatry [viitattu 7.4.2020]. Saatavissa: https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/FEDE6971908492AC392A1DDDDDB2E72CE/S0007125018002076a.pdf/child_maltreatment_and_mental_health_problems_in_adulthood_birth_cohort_study.pdf
- Kivimäki, S. 2009. Päivähoidon ja lastensuojelun välinen yhteistyö lapsen ja perheen tukena. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto [viitattu 29.4.2020]. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/80823/gradu03726.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Kontio, M. 2010. Moniammatillinen yhteistyö. TUKEVA-Hanke [viitattu 25.1.2020].
Saatavissa: <http://www.oulu.ouka.fi/seutu/tukeva/Moniammatillinen-julkaisu.pdf>
- Koski, T. 2012. Kasvatuskumppanuus - myytti vai todellinen yhteistyömalli. Pro gradu -
tutkielma. Oulun Yliopisto [viitattu 17.4.2020]. Saatavissa:
<http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201212041091.pdf>
- Kotimaisten kielten keskus. 2020. Vinkkejä ohjetekstin tekijöille [viitattu 23.2.2020].
Saatavissa: https://www.kotus.fi/ohjeet/virkakieliohjeita/ohjeita_ohjeiden_tekijoille
- Kruus, H. 2013. Huolen puheeksiottaminen ja puuttumisen keinoja [viitattu 1.3.2020].
Saatavissa:
https://www.avi.fi/documents/10191/591782/Kruus_+Huolen_puheeksiotto.pdf/a7ba4462-a7b0-410c-93cb-4aa9c0064c8e
- Kuva 1. Eriksson, E. & Arnkil, T. 2012. Huolen vyöhykkeistö [viitattu 29.4.2020].
Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Lastensuojelulaki 417/2007.
- Lastensuojelun käsikirja. 2020. Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL) [viitattu 21.3.2020].
Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>
- Lehtimäki, L. 2008. Lasten kaltoinkohtelun tunnistaminen ja siihen puuttuminen –
yhteistyötä yli ammattirajojen. Tampereen yliopisto [viitattu 15.3.2020]. Saatavissa:
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/79544/gradu03271.pdf?sequence=1>
- Lehto, N. 2017. Köyhyyden eriarvoistama lapsuus. Varsinais-Suomen
Lastensuojelujärjestöt ry [viitattu 23.3.2020]. Saatavissa: <https://vslj.fi/koyhyden-eriarvoistama-lapsuus/>
- Leppäkoski, T., Koivuluoma, M., Perälä, S. & Paavilainen E. 2017. Moniammatillisen
yhteistyön muutokset ja kehittämistarpeet lasten ja nuorten auttamisessa [viitattu
17.4.2020]. Saatavissa:
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135170/YP1702_Leppakoskiym.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Lindgren, A. 2019. Lastensuojeluilmoitus asiakkuutta muodostamassa. Pro gradu -
tutkielma [viitattu 23.3.2020]. Saatavissa: https://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20191118/urn_nbn_fi_uef-20191118.pdf

- Lääkäriliitto. 2020. Lapsen kaltoinkohtelu. Suomen lääkäriliitto [viitattu 11.3.2020].
Saatavissa: <https://www.laakariliitto.fi/laakarinetiikka/lapset-ja-nuoret/lapsen-kaltoinkohtelu/>
- Mahkonen, S. 2010. Lastensuojelu ja laki. 3.uudistettu painos. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Mahkonen, S. 2013. Päivähoito ja laki. 2. ajantasaistettu painos 2012 ilmestyneestä teoksesta. Porvoo: Bookwell Oy.
- Mahkonen, S. 2018. Vuoden 2018 Varhaiskasvatuslaki. Keuruu: Edita Publishing Oy.
- Minilex. 2020a. Nimetön lastensuojeluilmoitus [viitattu 6.3.2020]. Saatavissa: <https://www.minilex.fi/a/nimet%C3%B6n-lastensuojeluilmoitus>
- Minilex. 2020b. Perätön lastensuojeluilmoitus [viitattu 6.3.2020]. Saatavissa: <https://www.minilex.fi/a/per%C3%A4t%C3%B6n-lastensuojeluilmoitus>
- Muuronen, K. 2016. Varhaiskasvatus ehkäisevän lastensuojelun toteuttajana. Lastensuojelun keskusliitto [viitattu 18.2.2020]. Saatavissa: <https://www.lskl.fi/blogi/varhaiskasvatus-ehkaisevan-lastensuojelun-toteuttajana/>
- Nelimarkka, S. 2018. Lapsen kaltoinkohtelun tunnistaminen varhaiskasvatuksessa. Itä-Suomen yliopisto [viitattu 11.3.2020]. Saatavissa: https://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20180557/urn_nbn_fi_uef-20180557.pdf
- Niemelä, M. & Saari, M. 2013. Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Teemakirja 10. Kelan tutkimusosasto. Kuopio: Juvenes Print Oy.
- Oja, E. 2015. Kolme kulmaa kasvatuskumppanuuteen. Kasvatustieteiden pro gradu - tutkielma. Tampereen yliopisto [viitattu 20.2.2020]. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/97066/GRADU-1431435236.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Oranen, M. 2012. Lapsi ja perheväkivalta. Teoksessa Söderholm, A. & Kivitie-Kallio, S. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim.
- Perttula, S. 2014. Lapsen etu. Pro Gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto [viitattu 14.3.2020]. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96268/GRADU-1415369469.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Perusopetuslaki 628/1998.

Pilke. 2020a. Pilke päiväkodit Oy [viitattu 19.1.2020]. Saatavissa:

<https://www.pilkepaivakodit.fi/tietoa-yrityksesta/>

Pilke. 2020b. Pilke musiikkipäiväkotit Onnimanni [viitattu 19.1.2020]. Saatavissa:

<https://www.pilkepaivakodit.fi/paivakodit/lahti/pilke-musiikkipäiväkotit-onnimanni/>

Päijät-Hämeen Hyvinvointikuntayhtymä. 2020. Lastensuojelu [viitattu 6.4.2020].

Saatavissa: <https://www.phhyky.fi/fi/perhe-ja->

[sosiaalipalvelut/lapsiperhepalvelut/palvelukuvaukset/lastensuojelu/](https://www.phhyky.fi/fi/perhe-ja-sosiaalipalvelut/lapsiperhepalvelut/palvelukuvaukset/lastensuojelu/)

Pölönen, H. 2019. OECD:n koulutusjohtaja moittii Suomen ”maan tapaa”: nyt pitää satsata varhaiskasvatukseen. OAJ [viitattu 1.3.2020]. Saatavissa:

<https://www.oaj.fi/ajankohtaista/uutiset-ja-tiedotteet/2019/oecdn-koulutusjohtaja-moittii-suomen-maan-tapaa-nyt-on-kriittista-satsata-varhaiskasvatukseen/>

Ranto, A. 2011. Kasvua kirjaamisen keskellä? Dokumentoinnin merkitys päiväkodissa kasvatushenkilöstön puheessa. Tampereen yliopisto [viitattu 1.3.2020]. Saatavissa:

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/82864/gradu05330.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Rintakorpi, K. 2010. Lasten toiminnan dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Helsingin yliopisto [viitattu 1.3.2020]. Saatavissa:

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/24870/lastento.pdf>

Rintakorpi, K. Vihmari-Henttonen, E. 2017. Tää on meidän maailma! Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa. 1. painos. Helsinki: Lasten keskus.

Räty, T. 2015. Lastensuojelu laki. Käytäntö ja soveltaminen. 3.uudistettu painos. Porvoo: Edita Publishing Oy.

Rönkkö, M. 2012. ”Voiko huoli lapsesta olla aiheeton?” Tapaustutkimus lastensuojelullisen huolen tunnistamisesta ja huoliprosessin etenemisestä Siilinjärven kunnan päiväkodeissa. Itä-Suomen Yliopisto [viitattu 10.3.2020] Saatavissa:

https://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20120504/urn_nbn_fi_uef-20120504.pdf

Salmi, M., Lammi-Taskula, J. & Sauli, H. 2012. Lasten ja lapsiperheiden asema nyky-Suomessa. Teoksessa Söderholm, A. & Kivitie-Kallio, S. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim.

Salmi, M., Lammi-Taskula, J. & Sauli, H. 2014. Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa: Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) Lapsiperheidenhyvinvointi 2014 [viitattu 23.3.2020]. Saatavissa:

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116712/THL_2014_21Teema.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=83

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2019. Hyvä tutkimuskäytäntö. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [viitattu 18.2.2020]. Saatavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/tietoarkisto/julkaisut/kvalimotv.pdf>

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulu. Tampere: Suomen yliopisto paino – Juvenes Print Oy.

Sosiaalihuollon asiakaslaki 812/2000.

Suomen perustuslaki 731/1999.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2020. Lastensuojelu [viitattu 1.2.2020]. Saatavissa: <https://stm.fi/lastensuojelu>

Taguma, M., Litjens, I. & Makowiecki, K. 2012. Quality Matters in Early Childhood Education and Care: Finland. OECD Publications.

Taskinen, S. 2012. Lastensuojelulain soveltaminen. 1.-2. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. (THL). 2018. Lastensuojelu 2017. Tilastoraportti [viitattu 23.3.2020]. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136409/Tr17_18_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y#page=1

Terveyden ja hyvinvoinnin laitost. (THL). 2019. Varhaiskasvatus 2018. Tilastoraportti 32/2019, 17.9.2019 [viitattu 19.1.2020]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/varhaiskasvatus/lasten-paivahoito>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitost. (THL). 2020a. Lastensuojelun arvot ja periaatteet [viitattu 24.1.2020]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet>

Terveyden ja hyvinvoinninlaitost. (THL). 2020b. Lastensuojelun avohuolto [viitattu 23.3.2020]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-avohuolto>

Terveyden ja hyvinvoinninlaitost. (THL). 2020c. Lapsiin kohdistuva väkivalta [viitattu 10.3.2020]. Saatavissa: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/vakivallan-ehkaisy/lapsiin-kohdistuva-vakivalta

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. (THL). 2020d. Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus [viitattu 20.3.2020]. Saatavissa: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/nuorten-syrjaytyminen/huono-osaisuuden-ylisukupolvisuus

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (THL). 2020e. Lastensuojelun tarpeen selvittäminen [viitattu 6.3.2020]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojelun-tarpeen-selvittaminen>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (THL). 2020f. Sosiaalihuollon viranomaisen salassapitovelvollisuus [viitattu 28.1.2020]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/hallinto/tiedon-hankkiminen-lastensuojelun-tarpeisiin-ja-sen-luovuttaminen/sosiaalihuollon-viranomaisen-salassapitovelvollisuus>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (THL). 2020g. Lastensuojeluilmoitus [viitattu 28.1.2020]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojeluilmoitus>

Tupola, S., Kivitiie-Kallio, S., Kallio, P. & Söderholm, A. 2012. Lapsen fyysinen pahoinpitely. Teoksessa Söderholm, A. & Kivitiie-Kallio, S. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim.

Valvira. 2015. Lastensuojelu [viitattu 27.1.2020]. Saatavissa: <https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/sosiaalihuollon-palvelut/lastensuojelu>

Varhaisen tuen käsikirja. 2012. Pieksämäen kaupunki [viitattu 15.3.2020]. Saatavissa: <https://www.pieksamaki.fi/wp-content/uploads/kasikirjajulkainenversio.pdf>

Varhaiskasvatuslaki 540/2018.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2018. Opetushallitus. Helsinki: PunaMusta Oy.

Vilén, R. 2019. Lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen välinen yhteistyö. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopisto [viitattu 2.2.2020]. Saatavissa: <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201904191507.pdf>

Vilkka, H. 2014. Tutki ja havainnoi. Tutkimus metodeja ammattikentälle. [Viitattu 2.3.2020] Saatavissa: <http://hanna.vilkka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-havainnoi.pdf>

Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Väestöliitto. 2017. Milloin tehdä lastensuojeluilmoitus? [viitattu 6.3.2020]. Saatavissa:

https://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhteesta/tietoa_parisuhdeammattilaisille/asiakastyon_lakitietoa/lastensuojeluilmoitus/

Yleissopimus lasten oikeuksista 60/1991.

LIITTEET

Liite 1. Varhaiskasvattajien kokemuksia huolen herätystä -kysely

Varhaiskasvattajien kokemuksia huolen herätystä

1 Täysin samaa mieltä 2 Osittain samaa mieltä 3 En osaa sanoa 4 Osittain erimielistä 5 Täysin erimielistä

1a. Tiedän miten toimia, kun huoli lapsesta herää.

1 2 3 4 5

1b. Koen saaneeni tähän riittävän ohjeistuksen.

1 2 3 4 5

2. Huomaat, että lapsen kasvuolosuhteet ovat vahingolliset tai eivät turvaa lapsen kehitystä. Millaisena koet asian puheeksiottamisen perheen kanssa?

3. Mikä toisi sinulle lisää itsevarmuutta ottaa huoli puheeksi perheen kanssa?

4. Mikä huolen puheeksiotossa herättää epävarmuutta?

5. Koen huolen puheeksiottamisen tiimin kanssa helpoksi?

1 2 3 4 5

6. Koen huolen puheeksiottamisen esimiehen kanssa helpoksi?

1 2 3 4 5

7. Koetko että lastensuojeluilmoituksia on jäänyt tekemättä, vaikka sellaiselle olisi ollut tarvetta? Millaiset tekijät siihen ovat vaikuttaneet?

8. Kirjaan systemaattisesti ylös havaintoja, kun huoli lapsesta on herännyt.

1 2 3 4 5

9. Miten pidät kirjaa havainnoista, joita teet lapsesta huolen herättyä?

10. Miten yhteistyö vanhempien kanssa muuttuu huolen puheeksioton jälkeen?

11. Toivoisin enemmän yhteistyötä lastensuojelun kanssa, esimerkiksi konsultaatio apua sosiaalityöntekijältä.

1 2 3 4 5

12. Millainen yhteistyö lastensuojelun viranomaisen kanssa palvelisi päiväkodin tarpeita?

13. Kyselyn aihe on mielestäsi ajankohtainen / tärkeä?

1 2 3 4 5

Mitä toivoisit tulevan oppaan sisällöltä?

Palautetta ja kommentteja kyselystä: